ALEVİLERDE ÖLÜM, CENAZE, YAS İLGİLİ İNANIŞ VE RİTÜELLER
Death, Dying, Funeral And Mourning Rıtuals in Alevi Communıties

Ali AKTAŞ-Sosyolog

Ölümden korkum yok, o benden korksun
Cehennem var ise, günahım yaksın
Cennet güzellikleri seyrana çıksın
Sevgi muhabbete özendim, yeter.
Ali İzzet ÖZKAN

"*Ölüm, ne babayı bırakır ne de evladı kor.*
O öyle bir geçittir ki, herkes oradan
geçmeye mecburdur".
Hz. Ali

ÖZET

Dünyada her toplumun/topluluğun bir inancı bulunmaktadır ve bu inançlarına uygun olarak da cenaze törenleri yapmaktadırlar. Alevi toplulukları da inanç sistemlerine uygun olarak, cenaze törenlerinin gereklerini yerine getirmektedirler. Alevilerde ölüme yaklaşım yaşanılan yerleşim alanının kentsel ya da kırsal olmasına ve öğrenim durumuna göre, ölüm olgusuna bakış, yakınlarını kaybedenlerin gösterdikleri tepkiler ve de ölü gömme biçim ve geleneklerin de bazı nüanslar gözlenebilmektedir. Bu küçük farklılıkların temelinde Alevi topluluklarının inanışlarında cenazeyi kaldırmak/gömmek için belli bir vakit sınırlamasının olmaması ve cenazenin nereden ve de nasıl kaldırılacağına dair kesin bir dinsel emir bulunmaması yatmaktadır.

Alevilikte; "*Hakk ile bir olmak*", "*Hakk ile Hakk olmak*" ve "*Hakk'tan geldik, Hakk'a gidiyoruz*" gibi deyimler kullanılır. Bu nedenle kişi için "*öldü*" sözcüğü yerine "*Hakk'a yürüdü", "Don değiştirdi*" denir. Bu ifadelerle canın dünya değiştirmesinin anlatımı ölümü, vefatı anlattığı gibi; "*yok oluş*", "*geri gelmeme*", "*ayrılış*" anlamından farklı olarak, "*kavuşma*", "*yeniden bir araya gelme*" anlamını da içermektedir. Bu nedenle "*Cenaze Merasimi/Töreni*" yerine, yapılanlar "*Hakk'a Yürüme Erkânı*" olarak tanımlanır.

Alevilikte ölümü anlamlandırma, hasta ve hasta ziyareti, ölüm döşeğindeki insana karşı görevler, Hakk'a yürüme erkânı, ruhun teslim edilmesi sonrasında kişiye yapılacak ilk işlemler, ölümden sonra yapılacak işler [kefenin hazırlanması, cenazenin yıkanması, cenazenin kefenlenmesi, helallik alınması, secdesiz namazının kılınması, cenazenin kabre taşıması, ölünün toprağa verilmesi, telkin verilmesi, baş sağlığı dilemek (taziye), mezara su dökülmesi geleneği], mezarlık dönüşü ve vefat edenin ardından yapılan uygulamalar (kırk yemeği) anlatılmaktadır. Bu konuların aktarımı

Alevi sözlü geleneği, inanışı, gülbankları (duaları), nefesleri ve ritüelleri ile birlikte verilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Alevilik, Ölüm, Cenaze, Yas, Gülbank, Ritüeller

ABSTRACT

Every communities in the world has a belief system and they have maintained their religional funeral rituals based on their beliefs. Alevi communities have also maintained their funeral rituals based on their belief system. Perception of death, reacting to death, understanding of death, and funeral ceremonies in Alevi communities can be changed according to zone of occupation. Thus, there are little differences in Alevi communities in this rituals. These differences depend on their geographic coordinations. There aren't any limitation time for funeral rituals and certain religional rules for funeral rituals in Alevi communities and these elements has resulted from aforesaid differences.

There are some idioms in Alevi communities like "Coalesced into Allah", "to merge with the Almighty ", "We came from Allah and return to Allah." Because of these idioms, when somebody dies nobody say "dead" for him. Everybody will say "He returned to God." or "He changed his skin-dress."

These words and idioms means not only "death, to be gone, seperate" but also "reach", "to merge to Maker". Because of these reason these rituals named "The Way for Merge to Almighty" instead of "Funeral Ritual."

In this research understanding death and dying in Alevi communities, patients and visitations rules to them, responsibilities of society to deadly ill person, The Way for Merge to Almighty Rituals, process for society after dying (preparing shroud, bathing the deceased, shrouding, ask for deceased's blessing, performing the salaat without sadjah, carrying the funeral, carrying out feet foremost, condolencing, rituals and traditions after dying for Alevi society) has been discussed. These topics has been discussed in terms of oral Alevi traditions, gulbanks, prays and rituals.

Keywords: Alevis, Death and Dying, Funeral, Mourning, Gulbank (Pray), Rituals

GİRİŞ[1]

Temeli hümanizm, yani insan sevgisine dayanan anlayışa göre, yaratan ve yaratılan birdir. Yaratan yaratılanın bütünü, yaratılan da yaratanın ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle Tanrı anlayışı varlığın birliğine dayanır. Kısaca insan Tanrı'nın yeryüzündeki tecellisidir.

Alevilikte: "*Hakk ile bir olmak*", "*Hakk ile Hakk olmak*" ve "*Hakk'tan geldik, Hakk'a gidiyoruz*" gibi deyimler kullanılır. Bu nedenle kişi için "*öldü*" sözcüğü yerine "*Hakk'a yürüdü", "Don değiştirdi*" denir. Bu ifadelerle canın dünya değiştirmesinin anlatımı ölümü, vefatı anlattığı gibi; "*yok oluş*", "*geri gelmeme*", "*ayrılış*" anlamından farklı olarak, "*kavuşma*", "*yeniden bir araya gelme*" anlamını da içermektedir. Bundan dolayı da kişi için "*öldü*" yerine, "*Hakk'a yürüdü", "Don değiştirdi*" gibi ifadeler kullanılır. Yapılanlar Dünya'dan yalnız ayrılışı değil, aynı zamanda kavuşmayı da içeren uygulamalardır. Bu nedenle "*Cenaze Merasimi/Töreni*" yerine, yapılanlar "*Hakk'a Yürüme Erkânı*" olarak tanımlanır.

Dünyada her toplumun/topluluğun bir inancı bulunmaktadır ve bu inançlarına uygun olarak da cenaze törenleri yapmaktadırlar. Alevi toplulukları da inanç sistemlerine uygun olarak, cenaze törenlerinin gereklerini yerine getirmektedirler.

Alevilerde ölüme yaklaşım yaşanılan yerleşim alanının kentsel ya da kırsal olmasına ve öğrenim durumuna göre, ölüm olgusuna bakış, yakınlarını kaybedenlerin gösterdikleri tepkiler ve de ölü gömme biçim ve geleneklerin de bazı nüanslar gözlenebilmektedir.

Bu küçük farklılıkların temelinde Alevi topluluklarının inanışlarında cenazeyi kaldırmak/gömmek için belli bir vakit sınırlamasının olmaması ve cenazenin nereden ve de nasıl kaldırılacağına dair kesin bir dinsel emir bulunmaması yatmaktadır. Bu topluluklarda cenazenin bekletilmeden bir an önce toprağa verilmesi gerektiği düşüncesi yaygın olmasına karşın, cenaze güneşin doğuşundan batışına kadar defnedilebilmektedir. Yine bin yılı aşkın bir tarih boyunca bu topluluklarda cenazesini camii veya mescide götürme gibi uygulama yer alamazken, günümüzde kent yaşamında bu tür uygulamalara da rastlanmaktadır.

Kent yaşamına geçişle birlikte, içinde bulunan yapıda cenaze kaldırma belediyeler kanalıyla bir sisteme bağlandığı için, Alevi öğreti sisteminde bulunmayan camii ve hoca geleneği de sonradan uygulama açısından Alevi topluluklarda 1950'li yıllardan sonra yer almaya başlar. Kent ortamında pirim yapan camii ve hocalar, bir

takım sorunları ve tatsız olayları da beraberinde getirir. Örneğin kimi camilere Alevi (halk arasındaki yaygın adı ile "Kızılbaş") cenazelerinin getirilmesi hoş karşılanmaz veya kimi hocalar cenazelerin Alevilere ait olduğunu hissettiğinde ya da öğrendiğinde cenazeyi yıkamamak ve cenaze namazını kıldırmamak istemesi gibi olumsuzluklar ortaya çıkmaktadır. Ayrıca meşrulaşan bu sistemle birlikte, kimi hocalarında gerek cenazenin yıkanması ve defnedilmesi sırasında gerekse ölen kişinin üç, beş, yedi, kırk ve elli ikinci günlerinde okudukları dua (gülbank) ve mevlit dolayısıyla elde ettikleri bol kazanç nedeni ile bu iş tam bir ticarete dönüşmektedir. Dahası dua ve mevlitin okunması sırasında, hocaların elde ettikleri bu fırsatı değerlendirerek, kendi Sünni -*Ortodoks yapıdaki*- düşüncelerini yaymaya çalışmaları, yani Alevileri Sünni inanç biçimine göre koşullandırmak için yoğun çaba sarf etmeleri de sorunun bir başka boyutunu oluşturmaktadır.

Kimi Aleviler cenaze törenindeki bu tür uygulamaları, Sünnileştirme yani asimilasyon çabaları olarak algılamaktadır. Bu tür uygulamaları, kendi inançlarına karşı yapılmış/ yapılmakta olan hoşgörüsüzlük ve saygısızlık olarak da kabul ettikleri için "***Alevi olarak doğuyoruz. Sünni olarak ölmek istemiyoruz***" diyerek şiddetle eleştirmektedirler.

ALEVİLİKTE ÖLÜMÜ ANLAMLANDIRMA

Ölümün, Alevilikte başlıca iki yorumu bulunmaktadır. Birincisi "*biyolojik ölüm*"dür. Biyolojik ölümü, "*ölme*", "*ölüm*", "*kalıbı dinlendirmek*" *ve "Hakk'a yürümek*" gibi terimlerle dile getirmektedirler. Bu terimlerden "*kalıbı dinlendirmek*" ve "*Hakk'a yürümek*" ölümün bir son olmadığını yeni bir durumun başlangıcı olduğu inanışından kaynaklanmaktadır. Burada sözü edilen kalıp bedendir ve beden yaşlanmıştır, yorulmuştur ya da hasar görmüştür işlevini yerine getirmeyecek durumdadır. Bu durumda beden (kalıp) terk edilir. Kalıbını terk eden, Tanrıdan gelir, Tanrıya dönecektir. Bu nedenle de, Hakk'a ulaşmak üzere kalıbı terk eder (Hakk'a yürür) denilmektedir. Yani ölüm/ölme, Tanrıya ulaşmak/öze yeniden kavuşmak olarak kabul edilmektedir.

İkinci ölüm ise, "*Nasip (ikrar) törenindeki ölüm*"dür. Bu ölüm, Alevilerce "*ölmeden önce ölmek*" ve "*ölmek*" terimleri ile ifade edilmektedir. İkrar törenindeki ölmek, iradi bir ölümdür ve bu aşama Alevi eğitiminin belki de en çarpıcı ve en zorlu aşaması olarak kabul edilmektedir.

ALEVİLİKTE ÖLMEK (İKRAR ALMAK) VE İKİNCİ DOĞUM

Alevi için, bütün tutkulardan, aşırı isteklerden, dünyaya bağlı geçici dileklerden, eğilmelerden kurtulmaya ve özünü gerçeğe adamaya yani öğretiyi benimseyip yola girmeye kısaca "*İkrar (Nasip) Almaya*", "*ölmeden önce ölmek*" denir. Bununla da, kişinin kendi isteğiyle maddi ve manevi dileklerinden tümden vazgeçerek (yani iradi olarak ölmekle), mana âleminde, ruh bakımından hayat bulacağına inanılmaktadır. Alevilikte benimsenen Bâtıni yorumda iradi olarak ölen yani ikrarını alan "can", dünyaya yeniden gelir. Yani, insanların yaşamları boyunca yaptıkları pek çok şeye, ölümle karşılaştıklarında pişmanlık duyacak olmaları ve "*bir daha dünyaya gelsem böyle yapmazdım*" düşüncesine varmaları "*ikrar töreni*" ile canlara kavratılmaktadır. Böylece insanın son veda anındaki hesaplaşmasını, önceden ikrar töreninde yaşayan Aleviler, kendilerini yeniden doğmuş olarak kabul ederler ve bu olayı da "ikinci doğum" olarak adlandırırlar.

Yola girmenin ön koşulu olan "ölmeden önce ölmek" (iradi olarak ölmek), *Âşık Veysel* tarafından şöyle dile getiriir:

"*Topraktandır cümle beden*
Nefsi öldür ölmeden
Böyle emretmiş yaradan"

Yine iradi olarak ölmeyi ve ikinci doğumu *Şâhi* bir nefesinde şöyle anlatır:

"*Dört kapı selâmın verip aldılar,*
Pirim huzuruna çekip yettiler;
El ele, el Hakk'a olsun dediler,
Henüz mâsum olup cihana geldim."

Münire Bacı da bu doğumu bir nefesinde:

"*Doğdum iki âneden*
Kimdir beni taneden
Mürşidim imdat eden
Haydariyim, Haydari." biçiminde dile getirir. Nefeslerde de belirtilen ve uygulanan ikrar töreninden sonra, yola girenlerin kendilerini yeniden doğmuş gibi hissetmektedir.

Alevilikte yola giren kişi, kendisini tüm kötülüklerden, istenmeyen davranışlardan arındırmış sayılır. Bundan sonra geride kalan yaşamı boyunca pişmanlık duyacağı şeyleri yapmamaya çalışır yani arındırılmış halde kalabilmek için çaba gösterir.

ALEVİLİKTE ÖLÜM (HAKK'A YÜRÜMEK / KAVUŞMAK)

Alevilikte biyolojik ölümün "*Tanrıya yeniden kavuşmak*" olarak kabul görmesinin ana nedeni; nesnelerin, düşüncelerin yoktan var olmayacağına inanılmasıdır. Heterodoks olarak değerlendirilecek bu anlayışa, İnsan-Evren-Tanrı bir bütündür (vahdet-i vücud); bundan dolayı evrendeki nesneler ve düşünceler Tanrının varlığından kaynaklanmakta ve bu durum (ölüm), varlığın (insanın) öze dönüşümü olmaktadır.

Hakk'a yürüyen "can"ın aslında ölmediğine öze (Tanrıya) geri döndüğü inanışına Alevi-Bektaşi menakıbnamelerinde sıkça rastlanır. "*Cenazeye İmam Olmak*" biçiminde de ifade edilen bu duruma dayanak olarak şu söylence anlatılmaktadır: Hz. Ali'nin ölmeden önce vasiyeti üzerine, cenazesi evden almak üzere gelen kişiye verilir. Hz. Ali'nin cenazesini devenin üzerine yükleyip, oradan uzaklaşan yüzü örtülü yabancıyı Hz. Ali'nin oğulları gizlice takip ederler. Bir ara yüzündeki örtünün açılmasıyla, cenazeyi alıp götürenin de Hz. Ali olduğunu görürler.[2] Yani bu düşünce de ölüm, aslında bir yok oluş değil, bir dönüşümdür. Bu söylence, birçok Alevi-Bektaşi deyişine ve anlatılarına da kaynaklık etmektedir. *Hatai*'nin, bu olayla ilgili dörtlüğü ise şöyledir:

"*Ali'dir cesedin kendisi yuyan*
Yuyup kefeniyle tabuta koyan
Ali'dir devesin kendisi yeden
Hak ile Hak olan Arslan Ali'dir."

Tanrısal bir varlık olan insanın öz olarak yok olmayacağı inancını *Âşık Ali İzzet Özkan* şöyle anlatmaktadır:

"*Cenazeme imam oldu nazarım*
Öldüren de benim ölen de benim
Mezarımı elim ilen ben kazdım
Ağlayan da benim gülen de benim

Allah gizli değil sana benziyor
Canı katı teni bana benziyor
Gâh doğar gâh batar güne benziyor
Gidenler de benim kalan da benim"

Affedici, bağışlayıcı olan Tanrıdan korkmayan Aleviler, aşk derecesine varan Tanrı-Evren-İnsan sevgisiyle yoğrulmuş dünya görüşüne ve alışılmamış bir öbür dünya anlayışına sahiptirler. XVI. yüzyıl Alevi ozanlarından *Azmi* bu anlayışı şöyle dile getirmektedir:

"*Esirci misin, koydun cehenneme Arap*
Hoca mısın, okuryazarsın kitap
Aslın kâtip midir, görürsün hesap
Hesabın mı var, yok hancı mısın?

Yüz bin cehennem olsa, korkmam birinden
Rahman ismi nazil değil mi, senden
Günahları bağışlayanım demedin mi, sen
Af et günahımı, yalancı mısın?

Bilirsin ben kulum, sen sultanımsın
Kalbde zikrim, dilde tercemanımsın
Sen benim, canımdan can mihmanımsın
Gönlümün yârisin, yabancı mısın?"

XIII. yüzyıl Alevi ozanlarından *Yunus Emre* de ölüm sonucunda Tanrıya ulaşmayı, dosta gitmek olarak kabul etmekte ve bu olayı dizelerinde şöyle dile getirmektedir:

"*Sala verin kasdımıza*
Gider olduk dostumuza
Namaz için üstümüze
Duranlara selam olsun"

Ortodoks yapıdaki Sünni inanışın aksi bir öteki dünya anlayışını taşıyan Aleviler; Sünni inanç içerisinde yer alan korkutmalara, cennet inancına, cehennem inancına

ve Azrail inancına da karşı çıkmaktadırlar. Cumhuriyet döneminin önemli âşıklarından *Ali İzzet Özkan* korkutmaları anlamsız bulduğunu şu dizelerle anlatır:

"*Hoca'fendi bizi korkudup durma,*
Ahiret ejderha marhane[3] midir?
Nar'ı cehennemi[4] bana gösterme
Kim görmüş, kim yanmış narhane[5] midir?

Katran kazanlarım kaynıyor dersin
Sırat'u[6] mizanda[7] kimi tartarsın
Her adama kırk tane kız verirsin
Yoksa cennet'ala k.....ne midir?

Para vereni sırattan geçirdin
Cennetlik ettin uçmaktan uçurdun
Kimisine âb-ı kevser[8] içirdin
Orası inhisar[9] meyhane midir?

Bir dudağı yerde birisi göğde
Doğru söyle zebanilerin[10] nerde
Azap sorgu sual yok mudur burda
Mahkeme ceza evi, dershane midir?

Ulu Tanrı ulu derler amennâ
Kısmet veren bir Huda'dır cihane
Al'İzzet der hocam gel uy zamana
Kutup haktır özgün şerhane midir?"

Kısaca Alevilikte ne cennete gitme hayali ve ne de cehennem ateşinde yanma gibi bir düşünce yoktur. Bu konuda yol ululari: "*Eşim bana huri, evim de cennet*" ve "*cehennem narını*" ise, insanların yaşam süresi içerisinde çektikleri azaplar olarak aktarırlar.

"*Tanrı korkusu*" yerine "*Tanrı sevgisi*"nin temel alındığı bu şiirde, tümü ile sev-

gi, dostluk ve içtenlik içeren bu ifadelerin özünde, Alevi öğretinin insana verdiği etki açıkça görülmektedir.

Biçimci Tanrı anlayışını, kuralcı Tanrısal düzeni eleştiriye, hırpalamaya yönelik bu şiirlerin felsefesi kaynağı, Batı'dan gelen kamutanrıcılık anlayışının Doğu'dan alınan çilecilik felsefesiyle kaynaştırılmasından doğar. Bu felsefeyi oluşturanlar yalnız Anadolu'da yaşayan Alevilerde değildir. Heterodoks muhalefetin, Anadolu başkaldırısı ile birleşmesinden doğan bu öğretiye göre, kabaca; evren Tanrının gerçek olmayan bir görüntüsüdür. Bu anlayışta, yaratan ve yaratılan diye ayrım sanal bir gerçektir. Var olan yalnızca Tanrı'dır. O'nu, canlı ve cansız varlıklardan ayrı saymak, "ikilik" yaratmaktadır. Gerçek bozgunculuk, gerçek nifak da budur. Tek varlık ya da varlığın tekliği (vahdet-i vücut) anlayışına göre, Sünni şeriat kuralları, Kur'an'ı Kerim'in biçimini öne alarak yaratan-yaratılan ikiliğini ortaya çıkarır ve bu durum, Tanrı dışında başka bir varlığı kabul etmek ve de benimsemektir ki, bozgunculuğa ve Tanrıyı yadsımaya uzanır. Gerçek küfür (tanrıtanımazlık) işte bu anlayıştır.

Düşünsel dokusunu "Bâtıni" yorumla oluşturan Alevilik, bu ilkeden yola çıkarak Ortodoks Sünni şeriat kurallarının geçersiz, biçimsel kurallarından oluşan bir anlayış olduğunu ileri sürmektedir. Alevilere göre, önemli olan Tanrı ile bir olunacak veya Tanrıda yok olacak yolu bulmak ve bu yolda ilerlemektir.

Heterodoks öğretide yaratıcı diye Ortodoks Sünni kurumlarca öne sürülen, soyut varlığa karşı bir başkaldırı görülmektedir. Yani heterodoksi içinde yer alan topluluk üyeleri, ortodoksiye göre tanımlanan Tanrıyı yadsımakta ve bu kesimin belirlediği düzende, Tanrısal olarak belirtilen kuralları anlamsız bularak buna karşı çıkılmaktadır. *Kaygusuz Abdal*'ın dizilerinde bu açıkça görülmektedir:

"*Kıldan köprü yaptırmışsın*
Gelsin kullar geçsin diye
Hele biz şöyle duralım
Yiğit isen geç a Tanrı."

Bu tür şiirler (sathiyye) genelde Tanrı anlayışını inkâra yönelme değildir. Aksine dinin belli bir yorumuna (Ortodoks Sünni yorum) ve onun getirdiği Tanrısal kurallara yani Tanrı adına, insanların ortaya koyduğu anlayışa başkaldırmaktır ve yermektir.

Kul Himmet de dört büyük melekten söz ederken Azrail için can alıcı değil, canı cana ulaştırıcı olarak bahsederken yine bu anlayış, egemen (Ortodoks Sünni) üslubun dışındadır:

"*Kudret kelâmını söyler Cebrail*
Rıza lokmasını sunar Mikail
Canı cana ulaştırır Azrail
İsrafil ağzında düğündür Muhabbet."

Teslim Abdal ise, ölümün kaçınılmaz olduğunu anlatırken, yaşarken insanın (canın), insanlara (canlara) karşı sorumluluğunu da nefesinde şöyle anlatmaktadır:

"*Gafil durma şaşkın bir gün ölürsün*
Dünya sana bâki değil ne fayda
Ettiğin işlere pişman olursun
Pişmanlığın ele girmez ne fayda

Bir gün seni iletirler evinden
Hakk'ın kelamını kesme dilinden
Kurtulamazsın Azrail'in elinden
Türlü türlü yolun olsa ne fayda"

Mürşidin cenaze namazından sonra "*filanı nasıl nasıl bilirdiniz?*" diye sorduğunda, komşuların ve tanıdıkların "*iyi bilirdik*" diyerek tanıklık etmesi olayı, insanın insanlara karşı sorumluluğunun nedenli önemli olduğunu anlatmaktadır. *Kul Hüseyin* de bu olayı dörtlüğünde şöyle dile getirir:

Bir gün olur rast gelince ecele
"*Komşun iyi demezse halin nice olur*
Oku bir kez defterini, hecele
İnkâr etme, defterini yazan var."

Bu yolda insanların birbirine karşı olan bu sorumluluğunu, yola giren herkese mürşidi/piri/rehberi öğretmektedir. Bu sorumluluğu öğrenen kimsenin kendini sorgulaması ve eksiklerini, yanlışlıklarını kendisi bulup düzelmesi gerekmektedir. Bu sorgulamayı, *Âşık İsmail Daimi* şu dizelerle anlatmaktadır:

"*Ben beni bilmezdim hatır kırardım*
Meğer ilmim noksan imiş bilemedim
Ben insandan başka ilâh arardım
Meğer ilâh insan imiş bilmedim."

Bu inancı benimseyen topluluk üyelerinde ölüm insanı Tanrıya ulaştırdığına inanılırken, ölümle birlikte insansı çekişmelerin, düşmanlıkların, kinin ve nefretin Tanrısal öze ulaştığında, o güzellik içinde yok olacağına inanılır. *Âşık Veysel* bir şiirinde bunu şöyle dile getirir:

"*Aslıma karışıp toprak olunca*
Çiçek olur mezarımı süslerim
Dağlar yeşil giyer bulutlar ağlar
Gökyüzünde dalgalanır seslerim

Ne zaman toprakla birleşir cismim
Cümle mahlûk ile bir olur ismim
Ne hasudum kalır, ne de bir hasmım
Eski düşmanlarım olur dostlarım

Evvel de topraktır, sonra da adım
Geldim gittim bu sahnede oynadım
Türlü türlü tebdilata uğradım
Gani viran şen olurdu postlarım

Benden ayrılınca kin ve buzuğum
Herkese güzellik gösterir özüm
Topraktır cesedim, güneştir özüm
Hava yağmur uyandırır hislerim

Âlimlerin âlimini ölçer biçerler
Hanını hasını eler seçerler
Bu dünya fanidir konargöçerler
Veysel der ki gel barışak küslerim"

İnsanın kutsallığı, kendine, çerçevesine olan tüm sorumluluklarının yola giren insana öğretildiği Alevilikte Allah-İnsan-Evren'e bakış açısının, Ortodoks Sünni öğretiden farklı olduğu ortaya çıkmaktadır.

HASTA VE HASTA ZİYARETİ

Alevi inancında yer alan "canlar", "can" kavramını ile tanımladıkları tanıdıkları, sevdikleri kişinin iyi gününde yanında oldukları gibi, zor günlerinde de yanında olmaya çalışırlar. Bir "can" hasta olup sağlığını yitirdiği günlerde, onu teselli eden ve yalnız bırakmayan, diğer "canlar"dır. Hastalık döneminde kişinin yaşam anlayışı da değişmiştir ve kendisini ziyaret edecek dostlarını ve akrabalarını beklemektedir. Çünkü bu dönemde acısını paylaşacak, kendisine moral verecek tatlı sözler, hasta için önem taşımaktadır. Bu nedenle sağlığı bozulan "can"ı, mümkün olduğunca topluluk üyeleri yalnız bırakmamaya çalışırlar. Hastanın akrabaları, dostları, komşuları ve diğer yakınları, hastanın parasal durumu göz önünde bulundurularak, ona gıda yardımında bulunur ve ihtiyaç halinde yiyecek yaparak evine götürürler. Hasta ziyaretine gidenler, bir şeye ihtiyacı olup olmadığı sık sık sorarlar. Bunlar yapıldıktan sonra hasta yanından ayrılırlar.

ÖLÜM DÖŞEĞİNDEKİ İNSANA KARŞI GÖREVLER

1. SU VERMEK

Ölüm halindeki kişi de, ölüme ait belirtilerin (örneğin, nefes almada aşırı güçlükler, belleğin yitirilmesi, hareketlerdeki ani ve kontrolsüz değişiklikler vb.) görülmesi durumunda, ağzına az miktarda su verilir. Zaten ölüm döşeğindeki "can"a sürekli olarak belirli aralıklarla su verilir ya da su içmeyecek durumda ise dudakları bir bez veya pamuk parçası ile ıslatılır.

Sünni inanışlı toplulukların ölüm halindeki kişiye kıbleye çevirme geleneğine, Alevilerde -özellikle kırsal kesimde yaşayanlarda- pek rastlanılmamaktadır.[11] Ölüm halindeki kişinin yatarken herhangi bir yöne doğru çevrileceğine ya da belli bir biçimde yatırılacağına ilişkin hiçbir yazılı veya sözlü kayıt bulunmamaktadır. Alevilikte, kıbleye çevirme olgusunun bulunmaması, bu inanca göre kıblenin tanımlanmasının Sünnilikten farklıdır ve bunda Alevi düşünce yapısının önemli rol oynadığını söylemek olanaklıdır. Çünkü Alevilikte kıble, insanın karşısında yer alan bir başka insanın yüzüdür ("can"ın cemalidir). Dolayısıyla ayrıca bir kıble arayışına ihtiyaç duyulmamaktadır.

2. KELİME-İ TEVHİD GETİRMEK

Ölmek üzere olan ve tamamen şuurunu kaybetmemiş-söylenenleri anlayarak tekrar edebilen-kişinin yanında dinsel bilgi sahibi (Dede, Baba, mürşid, rehber vb. gibi) kişi[12] tarafından üç kez "*Tevhid Kelimesi*" veya "*Şehadet Kelimesi*" söylenir: **"*La İlahe İllallah, Muhammedun Rasulullah, Aliyyun Veliyullah*"** ("*Allah'tan başka Tanrı yoktur. Muhammed Mustafa Allah'ın elçisidir. Aliyyel-Mürteza, Allah'ın velisidir"* ya da "*İnanırım ve derim ki Allah'tan başka Tanrı yoktur; yine inanırım ve derim ki Muhammed Mustafa Allah'ın elçisidir. Ve yine inanırım ve derim ki Aliyyel - Mürteza Allah'ın velisi ve inananların önderidir"*) Bu sözleri ölüm halindeki kişinin tekrar etmesi için kesinlikle ısrar edilmez. Hastanın durumu bunları söylemeye uygun değilse, yalnızca "***Allah***" sözü telkin edilir. Ayrıca, ölmek üzere olanın yanında çok hafif sesle "***düvazimam***" okunabilmektedir. Çoğunlukla ölmek üzere olan kişinin yanına aile bireyleri ve onun en çok sevdiği arkadaşları alınmaktadır.

3. KUTSAL KİTAPTAN BÖLÜMLER OKUMAK

Aleviliğin Heterodoks niteliğine bakılarak bir takım tören ve ritüellerden yoksun saymak olanak dışıdır. Her inanış gibi, bu inanca bağlı topluluklarda tören ve ritüellerde bakımından zengindir. Sünni Ortodoks inançla yer yer benzeşen, zaman zaman da farklılaşan yönler, uygulamalara sık sık rastlanmaktadır.

Dede/Baba veya dinsel bilgi sahibi kimse, ölmek üzere olan kişinin yanında "***Yasin***"[13] ve "***Âyet-El-Kürsi***"[14] süreleri gizli olarak okur. Özellikle her aşamada "***Yasin***" suresi okunmaktadır/okutulmaktadır.

4. VEDALAŞMAK / HELALLAŞMAK

Durumu ağırlaşan "can"ın hısım ve akrabalarının hastanın yanı başında bulunmaları ve helalleşmeleri uygun bulunmaktadır.

HAKK'A YÜRÜME ERKÂNI: RUHUN TESLİM EDİLMESİ SONRASINDA KİŞİYE YAPILACAK İLK İŞLEMLER

Hasta kişi "*Hakk'a yürüdüğünde*" *(öldüğünde)*, "Dede/Baba"[15] veya görevi üstlenen bir er/bacı *"Bismişah! Hakk Muhammet ya Ali!*" der ve ruhunu teslim eden canın gözleri açıksa kapatılır; ağzı açıksa çenesini enli temiz bir tülbent/bez çekilip ağzı kapatılarak başından bağlanır. Alevilikte bu işlem sırasında Dede/er/bacı ölünün

göğüs hizasında durup şu dualar/gülbanklar okunur: "***Bismillah ve alâ milleti Rasülillahi, Allahumme yessir aleyhi emrehu ve sehhil aleyhi mâ ba'dehu. Ve me esid bi likâike, v'ec'al mâ harace ileyhi hayran mimmâ harace anhu.***" (***Tanrı'nın adıyla. Rasullullah'ın dini üzere. Tanrı'dan geldik, yine O'na döneceğiz. Tanrım onun işini kolaylaştır. Sana kavuşmasını mutlu kıl. Kavuştuğunu bıraktığından iyi kıl.***) ve *"**Allah, Muhammed, Ali inancı üzerine ölmüş olsun. Ey Allah'ım, onu yarlıga, onun derecesini hidayete ermiş kimseler içinde yücelt, bizleri ve onu affet, ey evrenlerin Yaratıcısı! Onun kabrini geniş eyle ve orasını ona ışıklı kıl.**"* (Bu dua sözleri birkaç kez tekrarlanır)

Aynı zamanda mekân ve ortamın uygun olması durumunda "***düvazimam***" okunur, "***salevat***" getirilir.

Huda İçin Bağışla
Hata ettim Huda için bağışla
Muhammet Mustafa için bağışla

Safi nesli Cüneyt oğlu Haydar
Ali-yel Murtaza için bağışla

Ali'nin Düldül'ü ile Kamber'i
Zülfükar-ı gaza için bağışla

Fatima-i Zühre, Hatice-i Kibriya
İmamlar silsilesi için bağışla

Hasan pir aşkına girdim meydana
Hüseyin-i Kerbela için bağışla

İmam Zeynel, İmam Bakır-ı Cafer
Musa Kazım, Rıza için bağışla

Muhammet Taki'mdir Şah Ali Naki
Hasan Ali Askeri için bağışla

Muhammet Mehdi ey sahip zamanı
Eşiğinde geda için bağışla
Bilirim günahım çoktur ey Şahım
Ali oğlusun eba için bağışla

On İki İmam nur oldu Hatayi
Gel ol nur-u Huda için bağışla...

Tövbe Günahıma
Hatalar etmişim noksandır işim
Tövbe günahıma estağfurullah
Muhammet Ali'ye bağlıdır başım
Tövbe günahıma estağfurullah

Hasan, Hüseyin balkıyan nur ise
İmam Zeynel sır içinde sır ise
Özümüzde kibir, benlik var ise
Tövbe günahıma estağfurullah

Muhammet Bakır'ın izinden çıkma
Yükün Cafer'den tut, gayriye bakma
Hatıra dokunup gönüller yıkma
Tövbe günahıma estağfurullah

Musa-i Kazım'a daim niyazım
İmam Rıza'ya bağlıdır özüm
Eksiklik, noksanlık, hep kusur bizim
Tövbe günahıma estağfurullah

Taki ile Naki benziyor aya
Ali emekleri vermeye zaya
Ettiğimiz kem işlere bed-huya
Tövbe günahıma estağfurullah

Hasan Askeri'nin gülleri bite
Mehdi gönlümüzün gamını ata
Ettiğim yalana, koğu gıybete
Tövbe günahıma estağfurullah

Kul Himmet üstadım Bağdat, Basra
Böyle güne kaldık, böyle asıra
Ya Ali cömertsin kalma kusura
Tövbe günahıma estağfurullah

Bir can "*Hakk'a yürüdüğünde*" üzerinden elbiseleri (yalnızca iç çamaşırları üzerinde bırakılarak) çıkarılır. Yere uzatılır ve elleri göğsünde birleştirilir ya da elleri yanlarına uzatılır. Sonra bir çarşafa sarılıp, "***Rahat Döşeğe***"/"***Hak Döşeği***"[16]ne bırakılır, yani döşek üzerine veya yere sırt üstü yatırılır. Döşeğe yatırılan canın kolları düzgün bir şekilde yanlara uzatılır. Ayrıca ayakları da düzgün bir şekilde uzatıldıktan sonra, ayak başparmakları birbirine bağlanır. Bu işlemlerden sonra ölenin üzeri boylu boyunca temiz bir çarşaf veya bir örtü ile örtülür. Başucunda üç adet mum yakılır. Yaşlı ve olgun insanlar ölünün olduğu evde kalırlar ve ev halkına yardım ederler. Ölen kişinin yanında güzel kokulu (esans, kolonya, gülsuyu vb) maddeler bulundurulur. Yıkanıncaya kadar bir başka odada sesi fazla yükseltmeden dua okunduğu görülmektedir. Hatta ölünün bulunduğu oda geniş olur, ölünün de üstü tam örtülü bulunursa, bir köşede sessizce okunduğu gibi, ayrıca ölümle ilgili "*düvazlar*" ve "*gülbang*"da okunabilmektedir. Ayrıca ölenin karnının şişmemesi için karnının üstüne metal bir madde (demir parçası, makas, bıçak vb.) konulur.

Ölenin içinde bulunduğu odanın pencereleri açılarak içerisi havalandırılır. Böylece ölüm kokusunun/kötü havanın çıktığına inanılır. Ayrıca ölünün bulunduğu oda (ışık, mum, lamba vb.) aydınlatılır. Bu aydınlatma kimi Alevi topluluklarında 3 gün, kiminde ise 40 gün boyunca sürer.

Tahtacı köylerinde ölüm (Hakk'a göçüş) olduğunda hemen defin hazırlığı başlar. Ölüm akşama yakın bir zamanda olmuş ise defin işlemi hemen yapılmaz. Çünkü Tahtacılar cenazelerini, güneş battıktan sonra toprağa vermezler. O yüzden akşama doğru vefat eden kişinin cenazesi ertesi gün defnedilir. Bu gibi hallerde cenaze kendi evinde sabahı bekler. Tahtacılar bu bekletme işlemine *"Ölümün gecelemesi"* adını verirler.

Böyle hallerde ölü kendi evinde bir odaya konur, başında sabaha dek ağıtlar yakılır ve köyde zâkir bulunuyorsa, zâkir veya zâkirler ölü evinde sabahlarlar ve saz eşliğinde beyitler yani deyişler okurlar. Beyaz bir tülbent içinde ceviz büyüklüğünde biraz tuz konur, tülbentin ucu üçlü fitil yapılır. Bu fitil bir tabak içinde bulunan zeytinyağının içine konur, zeytinyağı ile yağlanan fitil Mutlaka Meşe Kömürü ile tutuşturulur. Bu şekilde hazırlanıp yakılan Kandilin başında insanlar sabaha dek nöbet tutup onun sönmemesine çalışırlar. Fitili bekleyen kişi fitili söndürürse günahkâr sayılır. Fitil tutuşturulurken *"Hü Canlar (Topluluk) Şahı Merdan'ı uyandırıyorum"* diye üç kez bağırılır.

ÖLÜMDEN SONRA YAPILACAK İŞLER

1. ÖLÜMÜN DUYURULMASI

Ölüm olayının ardından ev sahiplerine yardım amacıyla ve cenazenin çabuk kaldırılması için ve de cenaze namazının (secdesiz namazın) kalabalık bir topluluk tarafından kılınmasını sağlayabilmek amacıyla ölüm haberi, ölenin sevenlerine hemen duyurulur.

Ölümün duyurulması, oturulan yerleşim biriminin büyüklüğü veya küçüklüğüne göre değişmektedir. Kırsal yerleşim alanlarında ölenin yakınlarının ağlaması ile başlayan duyurulma süreci, olayı duyan komşuların ölü evinde toplanması ile başlar. Bundan sonra da ölenin yakınları ve komşuları ailenin acılarına ortak olmaya, onları avutmaya, ilk hazırlıkları yapmaya yardımcı olurlar. Bu arada ölen kişinin ailesi/yakınları ve komşuları gerekli yerlere olayı haber verirler.

Tahtacılarda ölünün gömülmesi (defin) hazırlığına hemen başlanır. Tahtacılarda yapılması gereken ilk iş kefeni hazırlamaktır. Tahtacı ölü için üç kat kefen hazırlar. Ölenin tenini örtecek kefenin ilk adına "***yakasız gömlek***" denilir. Bu kefenin ortası deliktir ve ölünün başından geçirilerek ölüye giydirilir. Ölüyü omuzlarından diz kapaklarına değin kaplar. Gömlek, ölenin cinsel organlarını da kapattığından, bu gömleğe "***sır örtüsü*** (***sır gömleği***)" adı da verilir. Kalan iki kefen ölüyü, boydan ve enden olmak üzere, tümden kaplar. Başka bir deyişle kefen bir torba gibidir ölü bu iki katlı torbanın içine sokulur ve bu kefenler ölünün her tarafını dar olmayacak şekilde kaplar.

Kentlerde ve özellikle büyük kentler (İstanbul, Ankara ve İzmir) gibi yerleşim alanlarında ise, ölüm haberi ölen kişinin ailesi ve yakınları tarafından, telefon, telgraf, gazete ilanları vb. gibi kitle iletişim araçları ile duyurulur.

2. ÖLÜYE AĞLAMAK / ÖLENİN ARKASINDAN AĞLAMAK

Yakınlarını, sevdiklerine bir anda kaybedenlerin acı çekmeleri, ağlamamaları olanaklı değildir. Bu tepkilerde gayet doğaldır. Bu duygusallığın (ağlamanın ve üzülmenin) sonucu, duygu yoğunluğu ile ölenin arkasından şiirler/şiirimsi anlatımlar ortaya çıkarmıştır. (Bu tür üzücü olayların ardından, ağlamanın yanı sıra bu duygularını şiirsel bir anlatımla ifade etme insanoğlunun dolayısıyla bu toplulukların en genel özelliklerinden biridir.)

Torosların eteğindeki bir Tahtacı Köyü olan Kırtıl Köyünde, evladını (çocuğunu) kaybeden ana baba acılarını şöyle dile getirmişlerdir: [17]

Havaslık eyledim yavru getirdim
O da hayal ile düşümüş meğer
Yavrumu gözümden ayıramam derdim
Çektiğim emekler boşumuş meğer

Anlımıza yazılan kara yazıdır
Allah'tan gelene kulu razıdır
Yavrusu olana bahar yazıdır
Yavrusu olmayana kışımış meğer

Bunu böyle yapan Zülcelal Hak'tır
Keramet deryası ihsanı çoktur
Yokladım yavrumu, yâresi yoktur
Yürek de yaresi beşimiş meğer

Beş gün evvel düşünü gördüm
Yaradan Allah'a sığındım kaldım
Dünyada yavrusuz durmam derdim
Ana ilen baba taşımış meğer

Bu gece bizlere bin yıl oldu
Çağırdı ahbapları, yanına geldi
Kendisi gitti de gelini kaldı
Uçurdum yavruyu kuşumuş meğer

Aman Allah yoramadım düşümü
Gaflet bastı, kaldıramadım başımı
Azrail'e aldırdım yavru kuşumu
Ölüm alayına başımış meğer

Alevilerce kutsal kabul edilen "*Yedi Ulular*"dan (yedi büyük ozandan) biri olan *Pir Sultan Abdal* bir kaza sonucu ölen oğlu için şu ağıtı söylemiştir:

Dinleyin âşıklar benim sözümü
Felek yaktı kül eyledi özümü
Elimden aldırdım körpe kuzumu

Her gün kıyamet oğlum diye diye
Bir gün kıyamet oğlum diye diye

Yakarım yakarım ateşim tütmez
Seslerim seslerim bülbülüm ötmez
Oğlumun hayali karşımdan gitmez

Her gün kıyamet oğlum diye diye
Bir gün kıyamet oğlum diye diye

Pir Sultan'ım dünya fanidir fani
İnsana verdiler emanet canı
Dünyadan ahrete uludur yolu
Bundan gayrı yol yok dönesin geri."

KEFENİN HAZIRLANMASI

Hakk'a yürüyen (göçen) bir "can"ın bedenini herhangi bir örtü ile "*kefenleme*"[18] uygulaması, Anadolu'da yaşayan tüm Alevi topluluklarında vardır. Bu, hayatta olan canlara bir görevdir. Cenaze yıkandıktan sonra kurulanır ve kefenlenir. Erkek kefeni üç parçadır; "*Gömlek"*[19]*,"eteklik"*[20] *ve "sargı"*[21]. Kefenin beyaz olması ve üç parçadan meydana gelmesi dinsel gelenektir. Fazla bez bulunmadığı durumlarda kefen tek parça da olabilir[22]. Kadınların kefeni ise beş parçadan meydana gelir ve erkek

kefeninin üç parçasından başka kadınların, "*başörtüsü"*[23] ile "*göğüs örtüsü"*[24] vardır.

Kefen için alınan beyaz patiska veya bezden, yukarıda sayılan beş parçadan başka "*temizlik bezi"*[25] ve "*bağ"*[26] parçaları da kesilerek alınır.

CENAZENİN YIKANMASI

Öncelikle teneşirin temiz olmasına dikkat edilir ve Hakk'a yürüyen can özenle teneşire taşınır. Cenaze, Hak Döşeğinden alınarak "***Teneşir***" denilen ve yüksekliği 60-70 santimetre kadar olan bir yere sırtüstü yatırılır.[27] Kafasının altına bir yastık konur. Edep yerleri uygun bir bezle örtülür. Ölü teneşire götürülürken Dede şu duayı yapar: ***"Ber cemal-i Muhammed, kemal-i İmam Hasan, Şah Hüseyin, Ali'yi pir bilene verelim candan salevat (salevat getirilir). Dünya geçicidir, ahiret yurdu kalıcıdır. Tanrının hükmü yürüdü. Ulu Tanrı seni kutlu bir menzile yetirsin. Kabrin ışıklı, mekânın cennet olsun. Şah-ı Merdan seni sancağı altında saklasın, beklesin. Gerçeğe hü..."***

Teneşirin etrafı güzel kokulu bir şey ile tütsülenir. Ölen "can"ı yıkanırken mürşidi, musahibi ve yakınları başında bulunur, daha fazla kimsenin bulunmasına izin verilmez. Ölünün göbeğinden (hanımlarda göğsünden) dizlerine kadar "edeb" yeri bir örtü ile örtülüp, elbisesi tamamen çıkarılır. Yıkama işlemleri için önceden sabun, sünger ve eldivenler hazırlanır. Yıkayıcılardan biri su döker, diğer biri yıkar. Cenaze yıkayan, önüne bir önlük takar, ayaklarına çizme giyer.

Bu hazırlıktan sonra yıkayıcı "***Besmele"*** çekip, yani "***Bismi Şah***" deyip, yıkama için niyet eder ve şu sözleri söyler: "***Bismi Şah! Aramızdan ayrılıp Hakk'a yürüyen ve önümüze gelen bu canı, yıkamaya ve dünya kirlerinden temizlemeye Allah rızası için niyet ettim. Noksan ve eksiklerimizi olursa Hakk yüce katında af eyleye!***" veya "***Bismi Şah! Aramızdan ayrılıp Hakk'a yürüyen ve önümüze gelen bu canı, dünya kirlerinden temizlemeye niyet ettim. Noksan ve eksiklerimizi olursa Hakk yüce katında kabul eyleye! Nuri nebi, kerem Ali, Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaşi Veli! Gerçek erenlerin demine Hû! Mümine Ya Ali!*** der. Yıkama işi bitinceye kadar "***Ey esirgeyen, bağışlayan Allahım! Yargılamanı dilerim***" diye dua edilir. Yıkama işi bitinceye kadar "***Allah-Muhammed-Ali"*** ve ***"Oniki İmamlar"***ın isimleri anılır. Ayrıca şu dua sözleri de söylenir: **"*Allah'tan geldik, yine Allah'a döneceğiz... Emir büyük yerden... Yargı Allah'ındır...*"** diye, ölünün hatalarının affı için dua edilir.

Yıkayıcı, eline "***Temizlik Bezi"*** denilen bir bez parçası (ya da eldiven) alarak

örtünün altından önce "*edeb"* yerini yıkar ve bu bezi (ya da eldiveni) bir kenara koyar ve ikinci temiz bir bezle (eldivenle) abdest aldırmaya başlarlar:

a) Önce yüzü yıkanır.

b) Ağzını, burnunu yıkamaz; ancak, dudaklarının içini, dışını, burun deliklerini yıkanır.

c) Göbeğinin çukurunu sıvazlanır (bu üç kez tekrarlanır).

d) Sonra elleriyle kollarını birlikte yıkanır.

e) Başını da sıvazladıktan sonra, ayaklarını yıkanır.

Böylece abdesti tamamlanır. Abdest aldırma işi bittikten sonra, cenazenin üzerine ısıtılan su dökülür. Başı (ve varsa sakalı) "*Hatmi*" denilen kokulu bir bitki ile ya da sabunla taranmadan yıkanır. Sonra "*sol*" tarafa çevrilerek önce "*sağ*" tarafı bir kere; sonra da "*sağ*" tarafına çevrilerek "*sol*" tarafı da bir kere yıkanır. Bu biçimde "sağ" ve "sol" tarafları üçer kez yıkanır. Yıkama işlemi bittikten sonra, cenazenin yakınları, eşi, dostu cenazeye "*helallik suyu*" dökebilirler. Sonra yakınları yine dualar, düvazlar okuyarak üçer kez helallik suyu dökülür.

Bundan sonra cenaze, yıkayıcının göğsüne (veya eline veya dizine) yaslanılarak karnı hafifçe sığanır. Eğer bir şey çıkarsa diğer bir temizlik bezi ile ve su dökülerek temizlenir (yeniden abdest aldırmaya ve tüm vücudu yıkamaya gerek yoktur). Cenaze bol sabun ve suyla tertemiz yıkanır. Hakk'a yürüyen canın mürşidi, merhumun yargılanması için dua eder, düvazimam okur, boydan boya üç kez (**Allah, Muhammed, Yâ Ali**) diyerek su döker. Her hizmet nazikçe yapılır. Yıkama işi bittikten sonra bir havlu ile kurulanıp, kefen gömleği giydirilir.

Elleri, ayakları, dizleri, burnu ve alnına "*kafuru*" sürülür. Eğer cenazenin saçları ve tırnakları uzunsa kesilmez. Kefenleme işi bitince, cenaze, dedenin okuyacağı dualar eşliğinde tabuta konur (iki kişi belindeki kuşaktan, ikişer kişi de baş ve ayaklarından tutarak). Normal koşullar altında erkek ölüyü erkek, kadını da kadın yıkamalıdır. Cenaze namazını, duaları "Dedeler" (mürşidler) ya da Alevi hocalar yıkar.

Tahtacılarda kefeni hazırlama işi tamamlandıktan sonra ölünün yıkanmasına geçilir. Ölü ısıtılan su ile (ama kaynar değil) yıkanır. Ölen insan erkek ise erkek, kadın ise kadın tarafından yıkanır. Ölü yıkamak için dede veya mürebbi olmak zorunluluğu bulunmaktadır. Sıradan bir talip bile bu işi yapar. Yeter ki bu konuda bilgi ve becerisi olsun. Ama öleni yıkayan asla Sünni inançlı olamaz. Yıkama işlemine başlanmadan önce üç sabun torbası'nın içine avuca alınacak büyüklükte koni haline getirilen sa-

bunlar yerleştirilir. Bunun yanında üç adet taharet bezi ile bir örtü ve üç kurutma bezi hazırlanır. Örtüyü önlük olarak kuşanan ölü yıkayıcısı ölünün tüm vücudunu sabunla yıkar ve iyice temizler. Ölüyü yıkayan kişi onun cinsel organlarındaki kılları (eğer kıllı ise) temizler. Ölen erkek ise ve sakallı ise sakal tıraş edilir ama bıyığa asla dokunulmaz.

Ölü yıkandıktan sonra, kurutma havlusu ile silinir ve ölünün konulacağı tabut ya da başka bir deyişle "***sal ağacı***" hazırlanır. Bu "sal ağacı" ölüyü taşımada kullanılır. Ölüyü tümü ile örten iki kefen bu "*sal ağacına*" döşenir.

CENAZENİN KEFENLENMESİ

Kefen, ölüye sarılmadan önce güzel kokularla tütsülenir. Önce "*sargı*" tabuta veya kilim üzerine yayılır. Onun üzerine de "*eteklik*" serilir. Kurulanan cenaze, "*gömlek*" giydirilerek "*sargı"* üzerine uzatılır. Cenaze erkek ise, etekliğin sol tarafı alta, sağ tarafı üste gelecek şekilde eteklik ölüye sarılır. Sonra, sargı da aynı bu şekilde sarılarak baş ve ayakuçlarından uzayan fazlalıklar bağlarla bağlanır. Eğer kefenin açılmasından korkulursa, belinden de bunun için kesilen bağ ile bağlanır. Bu bağlar, kabirde çözülür.

Cenaze kadın ise ve saçları da uzun olursa, saçları ikiye ayrılarak "*gömlek*" üzerinden göğsü üstüne konulur. Onun üzerine, yüzünü de örtecek şekilde "*başörtüsü*" örtülür, üstüne de "*eteklik*" sarılır. Etekliğin üzerinden "*göğüs örtüsü*" bağlanır. Daha sonra da "*sargı*" sarılır. Göğüs örtüsü sargı üzerine de bağlanabilir. Cenaze kefene sarıldıktan sonra yüzü açılır, yakınları ziyaret eder, sonra yine kapatılır.

Önce dış kefeni (*sargı*) temiz bir yere (gasil yerindeki masaya) serilir. Onun üzerine iç kefeni (*eteklik*) ve onun üzerine de gömlek döşenir ve cenazenin üzeri örtülü olduğu halde, teneşirden kaldırılıp tabut içine ve arkası üzerine yatırılıp, başına, sakalına ve çevresine kokulu şeyler serpilir. Önce soluna, sonra sağına kefen kapatılır. Baş, ayak ve bel kısmı bağlanır.

Kadın cenazede de "*eteklik"* ve "*sargı"* erkekte olduğu gibi sol tarafları alta gelecek şekilde sarılır. Burada dikkat edilecek husus, "*eteklik"* ve "*sargı*"yı ayrı ayrı sarmaktır. Yani, önce "*eteklik"* ve sonra da "*sargı"* sarılır. Kefenin beyaz pamuk bezinden olması daha iyidir. Bugün adet olan patiskadır. Kadınlar için ipekli veya desenli kumaştan da kefen yapılabilir. Kefenlerin -olanak oranında- ölünün sosyal durumuna denk olmasına dikkat edilir. Henüz ergenlik yaşına gelmemiş (kız çocuk 9, erkek ço-

cuğu 12 yaşını doldurmamış) olanlara, kefenleri yalnızca "*eteklik"* ve "*sargı"* olabilir. Ancak, gömleğin de olması daha iyi olur.

Çepnilerde cenaze iki kefenle sarılır. Birinci, kefen arka tarafı cenazenin topuklarına, ön tarafı da diz kapaklarına kadar ölçülerek kesilir ki buna Çepnilerce "*Sitir bezi*"derler. Bu kefenle cenaze sarılır ve ayrıca ölünün başına bir de "takke" yapılarak geçirilir. İkinci kefeni de malum olan şekilde keserek birinci kefenin üzerine sararlar.

Bazı yörelerde erkeklerin başına taç denilen bir başlık geçirilirken; kadınlara hem çelgi hem de yazma bağlanır. Sal ağacına mutlaka yastık konur ve bunun üzerine cenaze yerleştirilir. Bundan sonra ölünün çenesi kafası ile bağlanır. Bu bağlama işine çene çatma adı verilir. Ölünün kolları yan tarafa uzatılır. Bundan sonra ölünün sağ ayak başparmağı sol ayak başparmağının üzerine getirilip mühürleme işlemi yapılır. En sonunda da sır gömleği giydirilir. Ve;

Ya Hakk!
Sana yürüyen can senin aşığındı.
Sen canansın, o da candır.
Şimdi can bedeni terk etti.
Bedeni toprağa dönüp, don değiştirecek.
Canı, ruhu ise sana dönecek.
Ehlibeyt'in, erenlerin, evliyaların hakkı için, sana dönen bu canın kusurları af, ruhunu şad eyleyesin.
Gerçeğe Hû!
Mümine Ya Ali! diyerek kefenleme işi bitirilir.

Herkesin kefeni kendi malından sağlanır. Kefen masrafı, borç ve vasiyetlerden önce gelir. Cenaze kefene konulduktan sonra ölenin yüzü açılır. Ölünün akrabaları ve dostları onu ziyaret ederler ve ölü ile vedalaşmaya ve helalleşmeye başlarlar. Vedalaşmada küçükler ölünün sağ elinden öperler. Öperken, önce sol, sonra sağ, sonra da yine soldan öpülür. Birinci öpüşte "*Allah*", ikinci öpüşte "*Muhammed*", üçüncü öpüşte de "*Ali*" denilir. Ziyaret yapılırken kesinlikle ölünün cesedi ve kefeni üzerine gözyaşı dökülmez. Ziyaret bittikten sonra kefen kapatılarak kefen ayak ve baş tarafından bağlanır. Bazı tahtacılarda kefenlenen cenaze, adına ihram denilen kırmızı bir örtünün içine konulur ve bundan sonra Hakka yürüyen can sal ağacına yerleştirilir. İhram cenaze gömüldükten sonra mezarlıkta bırakılmaz eve getirilir.

Bu işlemler bittikten sonra ölüyü yıkayan kişi herkesin duyacağı şekilde *"**Allahım bu Hakka yürüyen canın kusurlarını bağışla, ona geçen haklarımız helal olsun. Topluluk ölüye olan haklarını helal etsin**"* der. Topluluk üç kez sorulan bu soruya üç kez *"**helal olsun**"* diye yanıt verir.

HELALLİK ALINMASI (CENAZENİN AKLANMASI/TEZKİYE)

Helallik hem evinin önünde hem de cenaze namazı kılınırken alınır. Bu, yakınlarının ve komşuların rızasını almaktır. Hakk'a yürüyen bir canın aklamada "***Rızalık Hizmeti***", "***Hakk Hizmeti***" ve "***Sırlama/Toprakla Buluşturma Hizmeti***" diye üç hizmet vardır. Hakk'a yürüyen canın evinin önünde "*Rızalık Hizmeti*", mezarlığın yanındaki musalla taşında "*Hakk Hizmeti*" ve mezar/kabir de ise "*Sırlama/Toprakla Buluşturma Hizmeti*" yerine getirilir. Hakk'a yürüyen can için yürütülecek olan hizmetler "***evi***" veya "***Cemevi***" ya da "***musalla taşı***"nda olabilir. Uğurlama bunlardan yalnızca birinde olabileceği gibi birden fazla yerde de olabilir. Bunun nerede alındığından ziyade anlamı önemlidir.

Uğurlama töreni, Hakk'a yürüyen canın yakınlarının, çevresinin önem verdiği kişiler toplanarak, çoğunlukla gündüz ve aydınlık vakitte yapılır. Burada önemli olan halkın toplanmasıdır. Hakk'a yürüyen cana rızalık verecek canların olabildiğince olduğunca meydanda toplanasıdır. "Dede"/"Baba" ya da bu konuda bilgili olan herhangi bir can (Ehil kişi), Hakk'a yürüyen canın yanında uygun bir yerde durur. Kadın erkek ayrımı olmaksızın cümle canlar, halka/yarım ay şeklinde cemal cemale durur. Hakk'a yürüyen Can'ın yakınları önde yer alır.

Önce Dede, cenazenin huzurunda, toplumun karşısında önce bir konuşma yapar: "***Ey canlar, erenler, canlar, mü'min müslim bacı kardeşler! Allah'a kul, Muhammed–Ali'ye talib olan canlar! Eğer ki ereyim derseniz sefaya, binlerce salavat verelim Muhammed Mustafa'ya (Tüm canlar salavat getirir). Kardeşlerim! Büyük, küçük, kadın, erkek, burada hazır bulunan canlar! Hakk'a yürüyen bu canımız (.....) oğlu/kızı (.....) dünyadan ahirete göçen kervana katılmış, bugün aramızdan ayrılıyor. İşte görüyorsunuz ki kendisi hal diliyle bizlere şöyle sesleniyor: Tenim teneşirde, ruhum ruhaniyette. Bu dünyada, beşeriyet âleminde ömür sürdük, yedik-içtik, konduk-göçtük. Emir Hak'tan geldi. Bir içim su ile yedi adım yolun hakkı var. İşte hepinizin huzurundayım: Belki bilerek, belki bilmeyerek bir haklarınız varsa, haklarınızı helal eyleyin! diyor. Kardeşimiz, Tanrının huzuru-***

na temiz ve günahsız gitmek istiyor. Belki içinizden biriniz kendisinden incinmiş ya da alacağı olabilir. Ey Ehl-i Beyt muhibbi olan canlar! Merhum canımız dönüşü olmayan bir yolculuğa çıkıyor, ama yakınları aramızda. Eli erde, yüzü yerde, özü Dar-ı Mansur'da, Hak-Muhammed-Ali divanında, gözü cem erenlerinde kulağı Pir'de. Hakkını vermeye, döktüğünü doldurmaya, yıktığını kaldırmaya, dost gönlünü sevindirmeye hazırlar. Hakkı olan, ağrınmış, incinmiş, güncenmiş kimseler varsa, dile gelsin, bile gelsin, hakkını istesin. Bu divan Hak divanıdır. Allah, eyvallah... Değerli canlar, kardeşlerim! İnsanların hayatı sadece bir bakıştan ibaretmiş gibi geçip gidiyor. Hak'tan geldik yine Hakk'a döneceğiz. Allah'tan başka sığınılacak yer yoktur. Darda kaldığımız vakit "Aman Tanrım!" diye sığınmak, Ulu Dergâhtan başka sığınılacak yer olmadığını ne güzel anlatıştır. Fakat bu yalnız darda kaldığımız zaman olmamalı, bütün nimetler insanın üzerindeyken, duyarak (Allah!) demeli; fırsat elden gitmeden, gaflet perdesi açılmadan, kudretten düşmeden zamanı fırsat bilmeli, yarın gelip çatacak olan ahiret yolculuğu için yol azığı toplamalıdır. Zira bir gün bu maddi hayat bitecek, öteki dünya hissi açılacak... O vakit de pişmanlığın faydası olmayacaktır. Onun için Fani olanı Baki olanla değiştirmenin çaresine bakalım. Vefakârlık ve dostluk duygularının serâb olduğu anda, bütün bir ömür boyu beklenen tek vefakar dost, Ölüm gelip yetişiyor. Hüner; Doğmak ile Ölmek arasında aslını, Tanrısını, sonunu bilmek; yaratılmışlara karşı merhametli olmak, insanlığın haklarını tanımak; böylece bu kubbede hoş bir seda, insanlığa yararlı bir eser bırakarak, öylece göçmek ve Allah'ın huzuruna alın akı ile çıkmaktır. Pirimiz Hünkar Hacı Bektaş Veli buyurur ki: "Benim üç iyi dostum vardır: Ben ölünce birisi evde kalır, birisi yolda kalır, birisi benimle birlikte gelir. Evde kalan malımdır, yolda kalan ailem ve yakınlarımdır. Benimle birlikte gelen ise iyiliklerimdir." Canlar kardeşlerim! Her sırası geldikçe, ahiret evine göçenleri uğurluyor, onları ebedi istirahat yerlerine götürüyor; masasız, kasasız, rütbesiz, yataksız... hepsi amellerine sarılmış oldukları halde, kara toprak altında bırakıyoruz. Orada yapayalnız kalıyorlar. İşte o fanilerin hali ne kadar ibretlidir değil mi? Tanımadıkları bir âleme sefer etmişler, sevdiklerinden ayrılmışlar, üç günlük emanet hayatın ağır gaflet uykusundan uyanmışlar, yatakları, yastıkları kuru toprak olmuş. Onlar neye muhtaçlar şimdi biliyor musunuz? Allah'a sunabilecekleri hayırlı amellerine, Hak ve hakikaten meydana getirebildikleri meyvelerine muhtaçtırlar..."

*"**Değerli canlar!***

Yunus Emre'nin söylediği gibi, bugün yine bir canımız "bir göz açıp yummuş gibi" aramızdan ayrılarak, Hakk'a yürüdü. Onun canını Hak katına, bedenini ise ebedi yurduna, toprak ananın kucağına uğurlamak için toplanmış bulunmaktayız." dedikten sora, canın yaşamı hakkında kısa bir bilgiyi de canlarla paylaşır.

"Bu nedenle hepimiz üzgünüz, acımız büyük.

Ama canlar;

Kâinatta hiçbir şey olduğu gibi ve olduğu yerde kalmıyor ki. Her şey değişiyor.

Her şey, her zaman bir yaşamın sonu ve başka bir yaşamın da başıdır.

Bu da Hakk'ın değişmez yasasıdır.

Bizler Hakk'tan geldik ve Hakk'a geri döneceğiz.

Aslında, bütün canlar aslına geri dönüyor. Böylece Hakk'ın hükmü de kesintisiz sürüyor.

Şahı Merdan Ali'nin dediği gibi: Hakk'a yürüme ne babayı bırakır ne de evladı alıkor.

Orası öyle bir geçittir ki, o geçitten geçmeye herkes mecburdur.

O nedenle, bütün canlar Hakk'a yürür.

Hakk yolculuğu ansızın bizi bir yerde yakalıyor.

Ama bizler yaşarken zamanı fırsat bilmeliyiz.

Sevgi, saygı, merhamet duygularımızı yeniden geliştirip; birbirimizi sevip, saymalı ve birbirimizin hakkına, hukukuna saygı göstermeliyiz.

Kimliğimize, inancımıza, kültürümüze sahip çıkmalıyız.

Bizim Hakk'tan dileğimiz; ……. *(*Hakk'a yürüyen canın ismi söylenerek*)* ***canı erenlerin/evliyaların makamına eriştirmesi ve geride kalan ailesine, ev halkına, sevenlerine ve gönül dostlarına sağlıklı ve mutlu bir yaşam vermesidir.**"***

Değerli Canlar; yol ve erkânımızda cenazede üç hizmetimiz vardır. Birincisi "Rızalık Hizmetimiz", ikincisi "Hakk (Birleme, Tevhit) Hizmetimiz", üçüncüsü ise "Sırlama/Toprakla Buluşturma Hizmetimiz". Rızalık hizmetimizi burada yapacağız. Ben sizlere "Bu can için rızalık veriyor musunuz?" dediğimde, sizler "Allah eyvallah" diyeceksiniz, bunu üç defa tekrarlayacağız, der.

Dede: *"**Bizler de yol ulularımızdan Pir Sultan Abdal'ın dediği gibi, bu canla birer birer rızalaşıp, yol ve erkânımıza göre bu canı ebedi yurduna, sonsuz yolculuğuna uğurlayacağız. Bu nedenle:***

Ey canlar!

Kendi amelince Hakk'ı, hakikati özünde görüp ve bu yüzden "Enel-Hak" diyen, yetmiş iki millete bir nazarla bakıp; eline, diline, beline sahip olmayı kendisine ilke edinen; dini sevgi, kıblesi insan olan bu can, sizin içinizde yiyip içti, kondu göçtü.

Hakk'a yürüyen bu can cümle dostlarının, yakınlarının ve sevenlerinin huzurundadır. Bilerek ya da bilmeyerek bazılarınızın gönlünü kırmış, incitmiş olabilir. Ya da üzerinde haklarınız kalmış olabilir.

Hakk'a uğurladığımız bu cana gönül birliğiyle can-ı gönülden bütün maddi ve manevi haklarınız için; Bu canımızın Hak-Muhammed-Ali yoluna inanmış, Ehl-i Beyt dostu bir kardeşimiz olduğuna tanıklık eder ve Rızalık veriyor misiniz?

Hazır bulunan canlar: ***Allah Eyvallah! Helal olsun.***

Dede: ***Canlar! Hakk'a yürüyen bu er'i (ya da bacı'yı) yaşamı süresince nasıl bilirsiniz?***

Hazır bulunan canlar*:* ***İyi biliriz. Allah Eyvallah!***

Dede: ***Üzerinde eğer hakkınız varsa helal eder misiniz?*** (*Helal eder misiniz? diye üç kez sorar*)

Hazır bulunan canlar: ***Ederiz. Allah Eyvallah!*** dedikten sonra,

Dede: "***Helal olsun diyen dillerden Hak-Muhammed-Ali razı olsun!***" der, duaya başlar. "***Esirgeyen, bağışlayan Allah'ın adıyla, can-ı dilden diyelim bir Allah... Allah... Ulu Tanrı kitabında buyuruyor ki: Hak'tan geldik, yine Hakk'a döneceğiz. Her nefis ölümü tadacaktır ve sonra bize döndürüleceksiniz... Ey yüceler yücesi Tanrım! Yönünü sana çevirmiş, Hak'tan gelmiş Hakk'a giden, seni Bir bilen, Hazret-i Muhammed'i hak peygamber ve mürşid, Hazret-i Ali'yi veli ve rehber bilen, Ehl-i Beyt'e bağlı olan bu can kulunu İmam Hasan, Şah Hüseyin aşkına cehennem narına, kabir azabına uğratma. Yürüyen ruhunu şad, mekanını cennet eyle. Bilerek, bilmeyerek işlediği kusurlarını affeyle, Ey Tanrım! Muhammed Mustafa'nın ve Ehl-i Beyti'nin şefaatine eriştir. Allah... Allah... Allah, Muhammed, Ali... Pirim Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli, Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar, Oniki İmamlar, Hakk'a yürüyen canımızın geride kalan yakınlarına, yol kardeşlerine sabretme gücü ve sağlıklar vere. Burada bulunan bütün canların geçmişlerine rahmet eyleye. Hepimiz bu halle hâllendiğimizde; Rabbim Allah, Peygamberim Hazret-i Muhammed, rehberim Aliyyel Mürteza diyerek ömrümüzü tamamlamayı nasip eyleye. Hakk'ın huzurunda, Ulu divanda, sorgu gününde yardımcımız ola. Dem Ali, sırr-ı Nebi,***

Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Kerem-i evliya, gerçekler demine hü mü'mine Ya Ali... Hakk'a yürüyen canımızın ruhu için el-Fatiha..."

Katılanlar Fatiha Sûresi okur: "***Hamd, evrenler sahibi yüce Allah içindir; Allah ki acıyandır, koruyandır, sevendir; günü gelince; ancak O'dur, hesap soracak... Tek sana tapan, senden medet umanlarız biz; sapıtmışlar yoluna düşmekten koru bizi, doğru yoldan ayırma bizi, aman Rabbimiz!***"

Böylece "Rızalık Meydanı Hizmeti" görevi tamamlanır.

Helallik alınıp, dua edildikten sonra, sıra "***Cenaze Namazı***"na gelir.

Cenaze işlerinin yürütülebilmesi için öncelikle Hakk'a göçen canın evinden çıkartılması gerekir. Hakka yürüyen can evden çıkartılırken mutlaka başı öne getirilerek çıkarılır.

CENAZE NAMAZININ KILINMASI (SECDESİZ NAMAZ)

Cenaze namazını kıldıracak Dede öne geçer, halk onun arkasında üçlü, beşli ve yedili sıralar halinde saf bağlar.[28] Dede ***"Durdum divana uydum Kur'an-ı Azimşana Yönüm Kıbleye Kıblem Kabe-i Şerife"*** dir. Bundan sonra topluluğa döner ve ***"Canlar! Hakk'a yürüyen bu er'i (ya da bacı'yı) yaşamı süresince nasıl bilirsiniz?"*** diye sorar. Halk bu soruya ***"İyi biliriz. Allah eyvallah"*** diye yanıt verirse cenaze namazın kılınmasına geçilir. Eğer böyle denmezse namaz kılınmaz. Çünkü orası erlerin erenlerin meydanıdır. Nasıl Cemde Dede, canları meydana çekip topluluğun rızasını alıyorsa ve bu rızalık alınmadan canlar Ceme giremiyorsa, cenaze de son yolculuğunda bu rızalığı almak zorundadır. Bu alınmadıkça cenaze namazı kılınmaz. Cenazenin darına duran canların en az dörtte üçü *"İyi biliriz. Allah eyvallah*" diyecek. Eğer *İyi biliriz. Allah eyvallah* denirse cenaze namazının kılınmasına geçilir.

Cenaze namazında rükû ve secde bulunmadığı için, "*secdesiz namaz*" da denmektedir. *Seyrani* şiirinde cenaze namazı ile ilgili şöyle görüşlerini dile getiriyor:

"*Çal Seyrani, durma sazı*
Hakk'a sen eyle niyazı
Sana secdesiz namazı
Kısmet olan kılar bir gün"

Hakk'a yürüyen (ölen) her "can"ın cenazesi için (kadın-erkek-çocuk) toprağa verilmeden önce cenaze namazı kılınır ve dua edilir. Cenaze namazı kılmak, cenaze sahipleri ve cenazeyi duyanlar için kutsal bir görevdir. Cenaze namazı ayakta, Allah

rızası niyetiyle ve dört tekbir ile kılınır. Cenazenin erkek, kadın veya çocuk oluşuna göre "***niyet***" yapılır ve "***tekbir***" ile eller bağlanır. Tekbirleri, Dede sesli, canlar sessiz alır. Kefene sarılan, tabutlanan cenaze, başı batıya, ayakları doğuya gelecek biçimde "***Kerbela***" tarafa konulur ve niyet ederken ölü için olduğu belirtilir.

Tabut, musalla taşı üzerine konulduktan sonra, Dede Hakka yürüyen canın göğsünün hizasında, Kerbela'ya doğru durur. Canlar Dedenin arkasında düzgün saflar halinde durur. Sıra, cenaze namazı kılmaya gelir. Dede, ölünün kadın mı, erkek mi, ya da kız çocuk mu, erkek çocuk mu olduğunu yüksek sesle belirtir ve namaza başlamak için canlara şu bilgileri verir: "***Ey Canlar! Saflarımızı sık ve düzgün tutalım. Cenaze namazı dört Tekbir ile ve ayakta kılınır. Birinci Tekbir'de Tevhid kelimesi, ikinci Tekbir'de Salevat duaları, üçüncü Tekbir'de cenaze için dua okunur, dördüncü Tekbir'den sonra selam verilir. Bileniniz duasını okusun, bilmeyeniniz (Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali) desin, Oniki İmamları ansın...***" Cenaze namazına başlamak için, Dede canlara şöyle seslenir: ***"Niyet ettim, niyet eyledim, Allah rızası için salâta, Muhammed Mustafa ve Ehl-i Beyt için salevata, Hakk'a yürüyen bu canımızın için cenaze namazını kılmaya, Gönlümüz Oniki İmam'a, Er kişi (ya da: Bacı kişi/erkek çocuğu/kız çocuğu) niyetine durdum divana, uyun hazır olan imama"*** der. Tekbirde, Dede; "***Allahü Ekber (Tanrı Uludur)***" der. Eller kulak memelerine (hizasına) kadar kaldırılır ve göbeğin üzerine bağlanır. Dede canlar, içinden (sessiz olarak) Tevhid'i: "***Allah'tan başka Tanrı yoktur; Muhammed Mustafa Tanrı'nın elçisidir ve Aliyyel-Mürteza Tanrı'nın Velisi'dir***". Sonra "***Allahü Ekber***" diyerek, ikinci Tekbir alınır ve Salevat okunur: "***Ulu Tanrım! Muhammed Mustafa'ya ve Onun yüce soyuna dua ve sevgilerimi sunarım, kabul eyle. Muhammed' e ve Ehl-i Beyti'ne bereketi sürekli kıl; İbrahim'e ve soyuna kıldığım gibi. Ulu Tanrım! Sen övgülere değer ve yücelikler sahibisin: Bütün peygamberlere, erenlere, şehitlere, doğru ve iyi olan kullarına dua ve sevgilerimi sunarım, kabul buyur***". "***Allahü Ekber***" diyerek üçüncü Tekbir alınır ve şu dua okunur: "***Yüce Tanrım! Beni, Hakk'a göçen bu canımızı ve bütün mü'minleri bağışla! Onların hayatta olanlarını da, ölmüş olanlarını da yarlıga! Bizim ve onların arasında iyilikleri geçerli kıl! Duaları, dilekleri yerine getiren Sen'sin! Her şeye gücü yeten Yaratıcı Sen'sin!***"[29] Son olarak da "***Allahü Ekber***" denir ve herhangi bir şey (dua) okunmadan Dede ve canlar "***Esselamü aleyküm ve rahmetullah (Allah'ın selamı ve rahmeti üzerinize olsun!)***" diyerek, önce sağa sonra sola selam verir.

Cenaze namazında selamlamadan sonra, cenaze namazı kıldıran Dede ellerini kaldırarak: "***Ber-cemal-i Muhammed, Kemal-i İmam Hasan, Şah Hüseyin, Ali'yi pir bilene verelim candan salevat***", der, tüm canlar salavat getirir. Sonra: "***Cenaze namazı, niyaz ve dualarımızın Ulu Dergâh'ta kabulü ve Hakk'a yürüyen bu canımızın ruhu için, Allah rızası için el-Fatiha...***" diyerek, canların ölenin ruhu için Fatiha okumasını ister ve "*Fatiha*" toplulukla birlikte okunur. (Fatiha'nın Arapçasını bilmeyenler, bu kitapta bulunan Türkçe anlamını okurlar).

Cenaze namazı böylece kılınıp sona erince, Dede

Mezarlığa (kabire) götürülmek üzere Hakk'a yürüyen can omuzlara alınarak taşınır. Dede;

Cümle canlılar aslına döner,
Hakk'tan geldik, Hakk'a gideceğiz.
Muhammed Mustafa'nın gül cemaline,
Aliyyel Murtaza'nın yoluna,
Hasan ve Hüseyin'in kemaline, Allah eyvallah Hû dost! deyip, tabutun baş tarafından tutar kaldırır ve orada hazır bulunan canlar da sıra ile cenazeyi (düvaz ve dualarla) taşıyarak yerine kadar götürürler.[30]

CENAZENİN KABRE TAŞIMASI

Alevi topluluklarında tüm yakınların ve tanıdıkların ölene karşı son ve en önemli görevlerden biridir, cenaze törenine katılmak. Bir cenazenin namazında, taşınmasında ve gömülmesinde ne kadar fazla can yer alırsa ölen ve topluluk üyelerinin uyumu da o kadar fazladır. Cenazeyi bekletmeden en kısa zamanda toprağa vermek bir gelenektir.

Cenazeyi taşımak işlemi şöyle yapılır: Tabutu tutmak/kaldırmak isteyen önce tabutun ön sol kolunu sağ omzuna alır ve on adım kadar götürür. Bundan sonra, tabutun sol arka kolunu sağ omzuna alarak on adım götürür. Daha sonra tabutun sağ ön kolunu sol omzuna alarak on adım götürür. Tabutun sağ arka kolunu sol omzuna alarak on adım daha götürdüğünde üzerine düşen görevini yapmış olur. Böylece sağ omuz ve tabutun önünden başlamak üzere tabutun dört yanında onar adım yürüyerek kırk adım atılır. Bu, normal sayıda canlar olduğu zamandır. Canlar az olur veya mezarlık uzak olursa taşıma işlerine tekrar tekrar katılmak gerekir. Tabutu seri bir biçimde, sallamadan götürmeli, izleyenler mümkün olduğunca sessiz olmalıdır.

ÖLÜNÜN TOPRAĞA VERİLMESİ (DEFNEDİLMESİ)

Cenaze ile ilgili işlemler sürdürülürken, bir yandan da ölenin konulacağı mezar da hazırlanmaktadır. Ölen kimsenin cinsiyeti, burada son derece önemlidir. Çünkü ölü erkek ise mezar aşağıya doğru, kişinin dik ve yere bastığı varsayılarak erkeğin yerden göbeğinin yüksekliğine kadar; kadın ise, yerden göğsünün yüksekliğine kadar ve boyunun uzunluğu da dikkate alınarak doğudan batıya doğru kazılır. Yani ölünün gömüleceği kabir (mezar), uzunluğuna ve derinliğine kazılmış bir çukurdur. Mezarın boyu, ölünün boyu kadar, derinliği de göğüs yüksekliği kadar olarak kazılır ve "***lahit***" yapılır. Lahit, kabrin alt kısmında "*Kıble*"ye doğru açılan oyuktur. Kıble tarafında kalan bölüm 30-40 cm. toprak altından içeriye doğru kazılır. İçeriye oyulmuş bu bölüme "***sapıtma***" ya da "***koytan***" denilir. Ölü işte bu oyulan kısma konulur.

Ölünün cenaze namazı kılındıktan sonra, son aşama olan "***gömme***" yani "***defin***" aşaması başlar. Ölü, Sal ağacı üzerinde ve omuzlar üzerinde mezarına getirilir. Cenaze mezarlığa getirildiğinde omuzlardan indirilmeden oturulmaz. Ancak ölü yere indirildiğinde işi olmayanlar oturabilirler. Tahtacılarda ölen genç ise arkadaşları, uzun sırıklar üzerine renk renk kumaş parçaları, mendiller, çiçekler bağlarlar ve bu sırıklar bayrak gibi cenaze konvoyunun önünde taşınır. Sırıklarda bulunan renklerin çokluğu ölen delikanlının sevilen bir insan olduğuna kanıtlar.

Mezarlıkta, kabrin tabanına bir "***döşek***" serilir. Boylamasına doğudan batıya doğru kazılan mezarın batı yönüne güneybatı ile kuzeybatıyı birleştirecek şekilde Yastık konulur. Sonra, Sal ağacı açılır ve yakınları tarafından Sal ağacından alınan ölü, üç kişinin yardımı ile mezara indirilir. Kadını kabre kendi mahremi, yani, kendisine nikâhlanması mümkün olmayan kişiler indirirler. Erkek cenazeyi ise yakınlarının indirir. Cenaze kabre konulacağı zaman birkaç kişi kabre inerek kabrin kıble tarafından cenazeyi, tabutta olduğu gibi alır, kabre indirip yüzü kıbleye çevril olarak sağ tarafına yatırırlar. Kıbleden tarafa gelen yere yumuşak toprak konur ve düzeltilir. Baş kısmı batıya ve yüzü yukarıya gelecek şekilde mezara indirilen ölünün vücudu ile başı hafifçe kıbleye çevrilir. Ölünün kefen bağları da bu arada çözülür. Cenazeyi kabre indirirken de: "***Bismi Şah ve alâ milleti Resulillah***" (*Yüce Tanrı'nın adıyla, Tanrı Elçisi'nin ve Ehl-i Beyti'nin inancıyla seni toprağa veriyoruz*) sözleri tekrarlanır. Kefen baş ve ayak kısmından bağlanmış ise, bağlar çözülür.

Ölen kişi, yaşamında çok hırslı ve cimri olarak tanınıyorsa, "*gözünü toprak doyursun*" denilerek onu mezara indiren kişiler tarafından gözüne birer tutam toprak

atılır. Bu uygulamadan sonra, mezarın tabanı ile kuzey duvarının kesiştiği çizgiden başlayarak, uç ve dip kısmı bu çizgiye, diğer ucu yukarıya ve mezarın güney duvarına gelecek şekilde tahta ile doğusundan batısına kadar bir boydan bir boya döşenmesi yapılır. Mezarın açılmasında çalışanlardan ilk kazmayı ya da çapayı vuran sonra da üçüncü kazmayı vuran toprak atar. cenaze kabre indirilince köylerde derhal toprak atılmaz. Köpek ve sair yırtıcı mahlûkatın cenazeyi çıkarmamaları için öncelikle üzerine bir yük dikenli çalı atılır ve iyice bu çalılarla cenazenin etrafı ve üstünü sıkıştırıp örtükten sonra bir sıralama yapılmadan herkes toprak atmaya başlar. Bazı yörelerde ilk toprak musahip tarafından atılır ve atılırken, *"**Allah, Muhammed, Ali**"* denilir ve üç avuç atılır.

Ölü kabre bu şekilde yerleştirildikten sonra üstü, kerpiç, tahta ve benzeri şeylerle kapatılır. Bunların üzerine toprak atılarak gömme (defin) işlemi tamamlanır. Kabir, yerle aynı hizada olmayıp biraz yüksek yapılır. Mezar tamamen toprakla kapatıldıktan sonra, yerle aynı düzeyde tutulmaz ve bir balıksırtı yapılarak, mezar öteki yerlerden ayrılır. Mezarın baş tarafı olan batı yönü ile ayak tarafı olan doğu yönüne birer tahta dikilir. Ölünün baş tarafı olan batı yönüne dikilen tahtada onun babasının adı, kendi adı ile soyadının yanı sıra, doğduğu ve öldüğü tarihleri içeren bilgiler yazılır. Bu tahtaya, baş tahtası ya da hece taşı denilir ve ölünün ayak tarafından çözülen *"**kefen bağı, baş tahtası**"*na bağlanır. Ölünün ayak tarafı olan doğu yönüne dikilen tahtaya da onun kefeninin baş tarafından çıkan kefen bağı bağlanır. Her iki tahtanın arasına gerilen bir ip üzerine, renk renk çaputlar ile çiçekler bağlanır. Ölünün gömülmesini kapsayan bu aşama böylece tamamlanır. Ölünün üzeri örtülünce Dede;

Destur-u Pir!

Hakk'ın himmetiyle!

Görünen, görünmeyen, bilinen, bilinmeyen; göklerde, yerlerde ve tüm Kainatta varlığını her nesneye nakş'eyleyen, kendini ademe bahş'eyleyen Hakk'ın himmetiyle, toprağa sırladığımız (……..) canımız ve hazırda bulunan cümle canların geçmişleri için gönül birliğiyle diyelim bir Allah, Allah!..

Üçlerin, Beşlerin, Yedilerin, On İki İmamların, On Dört Masumu Pakların, On Yedi Kemerbestlerin, Kırkların hakkı için!

Kerbela'da şehit düşen canların hakkı için!

Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli ve bütün erenlerin/evliyaların hakkı için!

Bu uğurda yakılan, yıkılan, asılan, kesilen, derisi yüzülen ve katledilen tüm canların hakkı için!

Âşıkların, sadıkların, ariflerin, bilgelerin hakkı için!

Bütün insanları aynı gözle görenlerin,

Eline, beline, diline sahip olanların,

Enal Hak deyip de ezilen ve çilesini çekenlerin ve kâmil insanlık yolunda yürüyen canların hakkı için!

Hakk Erenleri;

Merhumun ruhu şad, mekânı aydınlık, toprağı bol ola!

Hakk erenleri geride kalanların gözlerinden yaş, duvarlarından taş düşürmeye!

Merhum (……...) candan rahmetini esirgemeye!

Ulu dergâhında mahcup ve mahrum eylemeye!

Erenlerin, ermişleri makamına eriştire!

Kötülükleri var ise iyiliğe çevrile!

Güruh-u Naci den, Ehlibeyt'ten, erenlerin/evliyaları aydınlık yolundan ayırmaya!

Geride kalan ev halkına, yakınlarına, sevenlerine ve gönül dostlarına sağlık, sabır, metanet ihsan eyleye!

Hakk'a yürüyen (……can) daima gönlümüzde ola!

Onun sevgisi gönlümüzde eksik olmaya!

Sonsuz yolculuğa uğurladığımız …….. can ve cümle canlar, erenler katarına didarına nail ola Cümle dostlarına acı ve keder gösterilmeye!

Cümle geçmişlerimiz Hakk-Muhammet-Ali katarına/didarına nail olalar!

Her an pir, mürşit huzurunda yüzleri ak, gönülleri pak ola!

Tenini toprağa sırladığımız …….. canımızın ve cümle geçmişlerimizin ruhları şad, mekânları aydınlık, toprakları bol ola! **der.**

Nur-u Nebi, Kerem-i Ali, Pirimiz Hünkâr Hacı Bektaş Veli cümlemizin güler yüzünü soldurmasın!

İyilikten, birlikten ve dirlikten ayırmasın!

Dil bizden, nefes Pir'den, kabul Hakk'tan ola.

Gerçeğe Hû, mümine ya Ali!..

diyerek Sırlama/toprakla buluşturma hizmetini yerine getirir. Bu cenazenin ve diğer canların ruhu için oturarak Kur'an ve düvazimam okunur ve sonunda ölünün günahlarının bağışlanması için dua Dede;

Ey ……..can: Hava, su, toprak ve ateşten varlığa geldin; önce can idin sonra beden oldun. Hakk kapısından doğdun: Dil oldun, tel oldun, söz oldun. Sese dönüşüp canlı-cansız her şeye sızdın; toprak donuna büründün, ateş donuna büründün, su donuna büründün, hava donuna büründün; devriye oldun miracını tamamlamak için koştun durdun.

Yolun açık, ruhun şad, mekânın aydınlık, toprağın bol olsun. Hak-Muhammet-Ali yolunu aydınlatsın. Bütün erenler/evliyalar didarın olsun!

Her hizmetin görüldü. Bizden yana helali hoş olsun. Bu meydan senden razı oldu, Hakk da senden razı olsun.

Hoşça kal (canın ismi söylenerek) can!

Hoşça kal (canın ismi söylenerek) can!

Hoşça kal (canın ismi söylenerek) can! der ve böylece sırlama işlemi de tamamlar.

Sevabını ölünün ve bütün geçmiş canların ruhlarına hediye ederler.

TELKİN VERİLMESİ[31]

Gerçekte, Alevi inancında "***telkin***" diriye verilirken; günümüzde ölüne telkin verilmektedir. Toplumsal etkileşim nedeniyle ve farklı kültürlerdeki geleneklerin etkisi altında kalan topluluk üyelerinde, ölüye telkin uygulaması da yer etmiştir. Alevi toplulukları ibadetlerinde okudukları deyiş, düvazimam, gülbank, mersiye ve dualarını yüzyıllardır Türkçe olarak okurlar. Ancak kendileri ile birlikte ülkede yaşayan öteki yarımdan (Sünnilerden) etkilenerek ve resmi din anlayışınca asimilasyonu sonucunda okudukları bazı dualar bugün Arapça'dır. Halk alışkanlık haline getirdiği bu adetler, günümüzde belli ölçülerde yerleşik bir hal alır.

Definden sonra halk mezarın başından ayrılırken, Dede mezara doğru yüksek sesle şu telkinde bulunur: ***Bismi Şah... Ey (.....) oğlu/kızı (.....) (burada üç kez, ölünün annesi ve kendi adı söylenir)! Yaşamında sürekli söylediğin ve kabul ettiğin şekilde şunları söyle: Bilirim ve bildiririm ki Allah'tan başka Tanrı yoktur. Yine bilirim ve bildiririm ki Hz. Muhammed, Allah'ın kulu ve elçisidir. Ve tanıklık ederim ki Şah-ı Velayet İmam-ı Ali Tanrının velisidir. Kuşkusuz cennet gerçektir, cehennem gerçektir. Kıyamet günü gerçektir. Bunda kuşku yoktur. Ulu Tanrı kabirlerde bulunanları muhakkak diriltip mahşer yerinde toplayacaktır. İlk söz verişini unutma ve ikrarından dışarı çıkma. Hatırla ki: Rab olarak Allah'a, din***

olarak İslam'a, peygamber olarak Hz. Muhammed'e, imam olarak Hz. Ali'ye ve mü'minlerin kardeşler olduğuna razı bulunmuş idin. Ey (.....)! (Üç kez hitap edilir).De ki: Allah'tan başka Tanrı yoktur. Ona sığındım. O büyük Arş'ın sahibidir. De ki: Rabbim Allah'dır, dinim İslam'dır, peygamberim Hazret-i Muhammed'dir, İmamım Şah-ı Velayet Aliyyel Mürteza'dır. Allah seni sözünde durucu kılsın ve doğru olan yola götürsün ve seni sevdiklerinle birlikte rahmetinin gölgesinde saklasın. Ey Ulu Tanrım! Bu ölüyü yalnız bırakma. Sen, sahip çıkanların en hayırlısısın." Telkini verdikten sonra, Dede de kabristandan ayrılır.

Orada bulunan canlar, Hakk'a yürüyen canını yakınlarına başsağlığı diledikten sonra oradaki tören sona erer.

BAŞ SAĞLIĞI DİLEMEK (TAZİYE)

Ölüm, insanoğlu için dayanılması en zor acılardan biri olarak, ölenin yakınlarına çok büyük acı verir. Ölüm, başına gelenlere acı verdiği için, onların bu acısı etrafındaki canlar tarafından paylaşılır ve teselli edilir. Böyle anlarda insanın, teselliye, maddi ve manevi yardımlara en çok muhtaç dönem olduğunu kabul eden topluluk üyeleri, ölenin ailesi ve yakınlarına taziyede bulunurlar. Taziye, ölenin yakınlarını ziyaret edip acılarını hafifletici söz ve davranışlarda bulunmak, onların acılarını paylaşmaktır. Teselli ve taziye; "***Hüküm Allah'ındır, Allah sabır versin, Allah'tan geldik yine O'na döneceğiz, Allah rahmet eylesin, Miracı mübarek olsun, mekânı cennet olsun, Allah başka acı göstermesin, başınız sağ olsun..***." gibi sözlerle yapılır.

Bir kimsenin başına ölüm ve benzeri acılar geldiğinde olgun insanların, güzel sözler söylemesini bilenlerin, özellikle Dede/Baba gibi inanç önderlerinin onu teselli etmesi, acısını hafifletici, sabrı öğretici, öfke ve heyecanı yatıştırıcı sözler söylemesi gelenektir. Bizzat görüşme olanağı olmadığında telefon, telgraf ve mektupla da taziyede bulunur. Teselli ve taziyede en büyük görev, mürşide ve Dedelere düşer.

Ölenin yakınları yapmaları gereken en önemli işleri dahi bu dönemde yapamazlar. Ölü evinin işlerinde yardımcı olmak için herkes seferber olur ve vefat edenin ailesine yemek yapıp götürülür. Çünkü ölü evini yemek yapmaktan alıkoyan büyük bir üzüntü hâkimdir. Bu yardım ve davranışlar da bir çeşit taziyedir. Taziye çoğunlukla ilk üç günde yapılır. Çünkü üç günden sonra yapılan taziyeler, kapanmak üzere olan yaraları tekrar açabilir. İlk taziye, ölü toprağa verildikten sonra, mezarlıktan ayrılırken yapılır. Sonra topluca ölenin evine gelinir, dualar okunur, canlar yine başsağlığı dileyerek ölü evinden ayırırlar.

Amucalarda cenaze evinden mezarlıkta çalışanlara irmik helvası, söğüş pişirilmiş bir horoz, peynir, ekmek gönderilir. Buna "***mezarlık ekmeği***" adı verilir. Bazen mezar kazımı, tabiat şartlarından dolayı uzun sürebilir.

KABİRE SU DÖKÜLMESİ GELENEĞİ

Cenaze ile birlikte getirilen su, mezarın baş kısmından başlayarak ayakucunda bitirmek koşuluyla dökülür. Mezara örtülürken herkes toprak atmak ister. Kimse birbirinin elinden küreği almaz, yere bıraktırır öyle alır. Eskiden su dökene para verildiği söyleniyor. Bu gün bu uygulama bırakılmıştır. Ayrıca mezara üç sabah gün doğmadan su dökülmesi yapılır. Bu sular Hakka yürüyen canın yıkandığı yerde yanan mumların altındaki sulardır. Eskiden vefat edenin bir doktor kontrolü olmadığından toprağın serinliği ile kendine gelebilir diye gidilmiş olabileceğini düşünülmüş olabilir. Zaman zaman bu tür olaylara rastlanılması olanağını düşündüklerinden bu uygulamaya devam ede gelmişler. Aslında toprağın pekişmesi için yapılan gelenektir. Yağışlı hava bile olsa su dökmeye gidilir.

MEZARLIK DÖNÜŞÜ

Mezarlıkta iş bitince tüm gelenler topluca dağılmadan cenaze evine gidilir. Cenaze yakınları gelenlerin dağılmaması için gerekli ikazlar ile gelmeye ikna ederler. Mezarlık inişinde Hakka yürüyen canın yakınlarından biri tarafından şeker dağıtılır. Can aşı geleneğinin kökeni çok eskilere dayanmaktadır.

Amucaların da Hakka yürüyen canın evinde kurban, helva, pilav, hoşaf ve yemek çeşitlerinden oluşan hazırlık tüm gelenlere verilir. Yemekten önce 2 veya 3 kaptan tüm gelenlerin elleri yıkatılır. Bu kaplar cenazenin ardından mezarlığa gidenlerin döneceği yola ters olarak kapatılır. Hizmet edecekler koşarak gelip bunlara su doldurur. Su dökme işlemi hiç kesilmeden devamlı dökme şeklinde yapılır. Giderken elleri yıkatılırken aynı uygulama yapılır. Havlu ile elleri sildirilir.

Gelenler giderken "*Allah sabırlar versin, Başınız sağ olsun, yedik içtik Allah kabul etsin*" diyerek ayrılırlar. Akşama yapılacak üçü için, bir veya iki kişi tarafından köy halkı üçüne çağrılır. Bu yaslı ev için yalnız kalıp üzülmemesi için bir avunma şeklidir. Cenaze evinden ayrıldıktan sonra komşular ve akrabalar tarafından ölenin kaldığı oda, el birliği ile acele olarak badana edilirmiş. Tarikata devam edenler de toprağa düştüğü gecenin akşamına yapılan toplantıya "***üçü***" adı verilir. Yedisinde de

en yakınları toplanır. Kırkı yapılır. Köylerde üçü akşamından başlayarak topluca kadınlar tarafından "tebareke" okunur. Bu 7 gün süre içinde yapılır. Ufak çapta mevlit yapılır. Cenazeye talkın veren Dedeye/Babaya daha sonra uygun bir zamanda "***talkın sabahı***" adı altında, evden yeni veya yenice bir tabak verilir. Bu kap bakırdan olurmuş genelde. Vefat edenin giysilerinin tümü toplanır, yıkanır ve en yakın dostuna verilir. Cenazenin elbiseleri yıkanmadan önce 41 adet taş toplanıp yıkanacak suya atılırmış. Taş toplama işlemi 41'den geriye sayılarak yapılırmış. Kırkıncı gecesi mevlit okutulur. Aynı işlem 52'sinde yapılır. Vasiyeti varsa "***devir***" denilen tören yapılır. Buna günümüzde "***ıskat***" diyorlar. Daha çok dini eğitim görmekte olan kişiler arasında bir miktar paranın paylaşılmasıdır. Bu kişiler dualar okuyarak bu parayı kabul ettiklerini belirtirler. Bu tören yaklaşık 10 kişinin dizleri üzerinde duaları ile biter. Sonunda paralar eşit olarak dağıtılır. Tüm tanıdıklar yemeğe çağrılır. Davet edilme köylerde kadın veya erkekler tarafından çağırma ile olmaktadır. Gelenlere yemek verileceğinden bir gün öncesi hizmet edecekler gelir, gerekli hazırlığı yaparlar. Hizmet edecekler hizmet gününden bir gün önce haberdar olurlar, yani çağrılırlar. Amucalarda mevlit de yemekli yapılmaktadır.

Senesinden bir gün evvel taş dikilmesi genelde yapılmaktadır. Buna katılanlara yemek verilir. Buna mezarlık ekmeği de denilir. Vefat edenin eşyalarından, sonra, sevdiği birine veya fakire kişinin belli biri olması fark etmez, bir kat yorgan yastık ve iç çamaşırı alıp verilir. Ayakkabıları üçü gecesine kadar yani o gün birine verilir.

VEFAT EDENİN ARDINDAN 40 GÜN SÜT VERİLMESİ GELENEĞİ

Amucalarda vefat edenin yakınları ardından hayır işleri icra ederler. Bu kişilerin maddi yönü ile orantılıdır. 40 gün içinde lokma yapıp dağıtırlar. Bu sure içinde Hakka yürüyen canın gelip dolaştığına inanılır. 40 gün süresi içinde her gün bir kişiye süt götürülür. Bu kişinin sevdiği biri olabileceği gibi, fakir bir kişi de olabilir. Ayrım söz konusu edilemez. Son gün, kırkıncı gün, süt ile birlikte tas ve bir kaşık bırakılır. Bazı hali vakti iyi olanlar çeşme ve benzeri şeyler yaparlar. Bu vesile ile toplumun bazı gereksinimleri karşılanır.

CAN AŞI (KIRK YEMEĞİ)

Ölümün üçüncü, yedinci ve özellikle kırkıncı günü "***hayır yemeği***" verilir, düvazimam, mersiye ve dualar okutulur, sevabı Hakk'a yürüyen canın ruhuna armağan

edilir. Ayrıca ölünün birinci yıl dönümünde yine hayır yemeği verilir ve istenirse mezarı yapılır.

Kırkıncı gününde verilen "***hayır yemeği***"nde bir kısa "***cem töreni***" de düzenlenebilir, sazla deyiş, düvazimam, mersiye okunur, cem erenlerinden helallik istenir, borçları ya da alacakları varsa ödenir. Bu ***cem***'e "***dar'dan indirme erkânı***"[32] denir. Törenin sonunda mürşidi, ölen canın ruhunun sevinçli olması, kesilen kurbanın ve okunan düvaz ve gülbankların kabul olması için dua eder. Yemekten sonra, sofra duası eder: "***Allah Allah... Nimet-i Celil-ullah, bereket-i Halil-ullah, şefaat Ya Resûlallah! Bu gitti ganisi gele, Hak-Muhammed-Ali berekatını vere. Yiyene helal, yedirene delil, cennet taamı, kudret honu ola. Hizmet sahipleri hizmetlerinden şefaat bula. İmam Hüseyin dualarımızı Ulu Dergâhında kabul eyleye. Hakk'a yürüyen kardeşimiz (.....)'in ruhu şad, mekanı cennet ola. Geride kalan yakınlarına sabırlar ihsan eyleye. Soframız dolu, yardımcımız Ali ola. Ağrı, acı, elem, keder vermeye, ağzımızın tadını bozmaya. Dil bizden, nefes Hazret-i Hünkar'dan ola. Dem Ali, sırr-ı Nebi, Pirimiz-üstadımız Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Kerem-i evliya, gerçekler demine hü mü'mine Ya Ali..***."

Deyişler ve mersiyeler okunduktan sonra, ***dar'dan indirme*** ceminin asıl ***ibadet*** bölümüne devam edilir. Cem törenlerinde olduğu gibi, "***salevat***"dan (Dede okur: ***"Evvel baştan Muhammed Mustafa'ya ve Ehl-i Beyti'ne salevat!.."***Canlar hep bir ağızdan salavat getirir: ***"Allahım! Muhammed Mustafa'ya ve Ehl-i Beyti'ne niyaz ve selam olsun."***) başlayarak sırayla ***"cem mühürleme"*** (Dede canlara 3 kez şöyle seslenir: "*Değerli canlar! Cemimizi mühürledik. Allah'ın emriyle bir hisar yaptım. Cebrail'in mührü ile mühürledim. Hasan, Hüseyin'in kilidi ile kilitledim. Ya Ali, bu canları sana ısmarladım. Verelim Muhammed Mustafa'ya candan salevat...*" Tüm canlar, salavat getirir.)***, "nâdi ali"*** (Dede, duayı okur: "*Nâdi Aliyyen mazhar-ül-acaib Tecidühû avnen leke finnevâib Li ilallahi haceten külli hemmin ve gammin seyenceli Bi nûr-i azametike Ya Allah Ya Allah Ya Allah Ve binûr-i nübüvvetike Ya Muhammed Ya Muhammed Ya Muhammed Ve binûr-i nübüvvetike Ya Ali Ya Ali Ya Ali Edrikni edrikni edrikni Ve aleyhâ muhavveli La feta illâ Ali la seyfe illa Zülfikar Her bir kazayı, belayı def eder Perverdigâr La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar Yezid'in boynundan gitmesin tîğ ile teber La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar Müminin gönlünden gitmesin leyl-ü ve'nnehar İmam Cafer Buyruğu'nda budur muteber La feta illa Ali la seyfe illa Zülfikar.*" Ey inanan can!Ali'yi çağır, o üstün kerametlere sahip olanı, sıkıntıların için

ondan yardım görürsün, her türlü keder ve acı, senin ululuğunla dağılır ey Tanrı, senin peygamberliğin hürmetine de ey Muhammed, senin veliliğin hürmetine de ey Ali. Ey Hasan ve Hüseyin'in babası, ey Ebû Türâb, sorunlarımızı çöz ey veliler velisi. Ey yücelikler sahibi, ey Mürteza, ey Şah-ı Merdan Ali.")***, "bağışlama" ("****Allahümme salli alâ seyyidina Muhammed Mustafa yüzü suyu hürmetine bağışla; Allahümme salli alâ seyyidina Aliyyel Mürteza yüzü suyu hürmetine bağışla; Allahümme salli alâ seyyidina Hasan-ül-Mücteba yüzü suyu hürmetine bağışla; Allahümme salli alâ seyyidina Hüseyn-i Kerbela yüzü suyu hürmetine bağışla; Allahümme salli alâ seyyidina Zeynel Aba yüzü suyu hürmetine bağışla; Allahümme salli alâ seyyidina Bakır Bahâ yüzü suyu hürmetine bağışla; Allahümme salli alâ seyyidina Cafer Rehnüma yüzü suyu hürmetine bağışla; Allahümme salli alâ seyyidina Musa Kâzım yüzü suyu hürmetine bağışla; Allahümme salli alâ seyyidina İmam Rıza yüzü suyu hürmetine bağışla; Allahümme salli alâ seyyidina Muhammed Taki yüzü suyu hürmetine bağışla; Allahümme salli alâ seyyidina Ali Naki yüzü suyu hürmetine bağışla; Allahümme salli alâ seyyidina Hasan-ül Askeri yüzü suyu hürmetine bağışla; Allahümme salli alâ seyyidina Muhammed Mehdi yüzü suyu hürmetine bağışla; Allahümme salli alâ seyyidina Erenler, evliyalar yüzü suyu hürmetine bağışla**.")** ***"tevbe"*** (Dede: *Ey cem erenleri! Ulu Tanrı, Tevbe Sûresinin 119. Ayetinde "Ey mü'minler! Allah'tan sakının, doğrularla beraber olun" buyuruyor. Geliniz öz gönül birliği ile O'ndan yarlıganmamızı dileyelim: Tevbe günahlarımıza estağfirullah, estağfirullah, estağfirullah! Ya Rabbi, doğduğumuz günden bu ana gelinceye kadar eğer bilerek bilmeyerek işlediğimiz kov, gıybet, hata, isyan, küçük ve büyük günahların hepsine can-ü gönülden tevbe ettik pişman olduk. Bir daha işlemeyeceğimize tevbe estağfirullah. Kul kusur işler, sultan bağışlar. Tevbe estağfirullah. Evvelimiz Adem atamızdır, sonumuz bizim peygamberimiz iki cihan serveri Muhammed Mustafa (S.A.V.)'dır. Bu ikisi arasında her ne kadar peygamberler, veliler, nebiler, gerçek erenler geldi geçti ise hepsi haktır, hepsine inandık, iman getirdik. Elhamdü lillâh elhamdü lillâh. Dinimiz İslam, kıblemiz gönül kâbesi, kitabımız Kur'an, mezhebimiz İmam Cafer-i Sadık Mezhebi. Hak lâ ilâhe illallâh, Hak birdir, Muhammed resûlullâh, Emir-ül-mü'minin Ali veliyyullah. İlâhi ilâhi farzdır ilâhi, tâlibin kalbinde farzı ilâhi, Oniki İmamlar rehberdir Sultan Hatâyi. Kalbimizle severiz ol güzel Şahı***"*** dedikten sonra, Tevbe Düvazı'nı okur.) ve ***"istiğfar"*** (*Can-ı dilden, can-ı gönülden diyelim bir Allah Allah... Allah, Muhammed, Ali, Hünkar Hacı Bektaş Veli. Yetişe, ulaşa, dilde dilekleri, gönülde muratları vere. Kazalara, belalara*

kalkan ola. Oniki İmamlar cemalinden, nûrundan ayırmaya. Her gönülde bir murat vardır: Murat isteyenin muratlarını, dilek isteyenin dileklerini ihsan eyleye. Cümlemizi sancağının altında saklaya, bekleye. Hastalarımıza şifa, dertlerimize deva, borçlarımıza eda nasib eyleye. Destimiz deman, küfrümüz iman, yardımcımız Oniki İmam ola. Ali'den bakım, Hak'tan niyaz ola. Seksen bir Urum Erenleri, doksan bin Horasan Pirleri, yüz bin Gayb Erenleri yetişe, ulaşa, dilde dilekleri, gönülde muratları vere. Vakitler hayrola, hayırlar feth ola, şerler def ola. Niyazlarımız Hak Dergahında kabul ola. Gözümüzden yaş, duvarımızdan taş düşürmeye, ocaklar başı aydın ola. Oniki İmamlar cümlemize yardım eyleye. Ceddi cemalim yolumuzu yolsuza, yaramaza, pirsize uğratmaya. Şeytanın şerrinden, gafil gadadan, görünür-görünmez beladan koruya. İki cihanda korktuğumuzdan emin, umduğumuza nail eyleye. Bu okunan duaların hürmeti hakkı için Ulu Tanrı, Hakk'a yürüyen (.....) canımızın kabrini cennet bahçesi eyleye, sorgusunu kolay getire, günahları var ise bağışlaya, rahmet ve yarlıgamasını günden güne artıra. Geride kalan yakınlarına sonsuz sabırlar vere, hizmetlerini kabul eyleye. Burada hazır bulunup Allah diyen mü'minlerin geçmişlerine rahmet eyleye, kendilerine sağlık, esenlik vere. Dil bizden nefes Hazreti Pir'den) (yarlıganma'yı dileme), ***"mersiye", "deyiş", "düvazimam"*** ve ***"gülbank"*** okunur. Düvazimam okunması bitince canlar secdeye varır, Dede dua eder: Dede: "***ola. Dem Ali, sırr-ı Nebi, Pirimiz Hünkâr Bektaş Veli, Kerem-i Evliya, gerçekler demine hü.***.." Duadan sonra bir ya da üç ***tevhid*** çekilir. **Tevhid** okunup bitince, secde ve dua edilir. Dede canlara "***Dar çeken didar göre, erenler sefaya ere***" der, herkes rahat oturur. Kısa bir aradan sonra sofralar kurulur, yemekler yenir. Dede, merhumun adına, yakınlarına lokma verir. Yemeğin sonunda sofra duası verilir, tören hizmeti sona erer. Dede bu kez:"***Erenler, canlar! Cümlenizin vakitleriniz aşk olsun. Duran, oturan, kovsuz, gıybetsiz evine varan, sağ yata , sefa kalka. Hz. Hüseyin yardımcımız, Hz. Hızır yoldaşımız ola. Gerçeğe hü..***." der. Canlar niyazlaşıp, meydandan çıkar, evlerine giderler. Çerağlar yanıp bitinceye kadar uyanık bırakılır, sır edilmez (söndürülmez). Böylece, "***dar'dan indirme***" hizmeti sona erer.

RITUALE UND GLAUBEN BEZÜGLICH DES TODES, DER BEERDIGUNG, DER TRAUER IM ALEWITENTUM

Ali AKTAS *

Zusammenfassung

Jede Gemeinschaft auf der Welt verfügt über einen Glauben und im Rahmen dieses Glaubens veranstalten sie ihre Trauerfeier. Auch die alewitischen Gemeinschaften verüben die Notwendigkeiten der Beerdigungszeremonien nach ihrem Glauben. An der Herangehensweise der Alewiten an den Tod, kann man je nach dem Wohnort, ob es ein ländlicher oder städtischer Ort ist und je nach der schulischen Ausbildung, der Reaktionen der Angehörigen des Verstorbenen, der Art und Weise und Traditionen der Beerdigung, einige Nuancen beobachten. Der Grund für diese kleinen Verschiedenheiten liegt darin, dass es in den Glauben der alewitischen Gemeinschaften keine Einschränkungen bezüglich der Beerdigungszeit gibt und auch keine klaren, religiösen Anweisungen bezüglich der Art und Weise der Beerdigung gegeben ist.

Da das Beerdigungsystem, in der vorhandenen Ordnung, durch die Stadtverwaltung geregelt wurde, fängt die Tradition der Moscheen und Hodschas, die es im Alewitentum nicht gibt,mit dem Übergang zur Urbanisierung, in den 1950er Jahren in den alewitischen Gemeinschaften, an. Die, in der Stadt an Ansehen gewinnenden Moscheen und Hodschas, bringen auch einige Probleme und geschmacklose Ereignisse mit sich. Zum Beispiel wurde es nicht willkommen geheißen, dass alewitische Verstorbene (unter dem Volk weit verbreitet als Kizilbasch) in einige Moscheen gebracht wurden oder einige Hodschas sich nicht um den Verstorbenen kümmern wollten, wenn sie erfuhren oder fühlten, dass es sich um einen Alewiten handelt.

Ein weiteres Problem besteht darin, dass mit diesem legitimiertem System, die Hodschas die Gelegenheit nutzten und während des Gebets oder des Maulids, versuchten ihre eigenen sunnitisch- orthodoxen Gedanken zu verbreiten und somit die Alewiten nach den sunnitischen Gedanken zu konditionieren. Da die Alewiten diese Vorgehensweisen während der Bestattungsfeier, als Respektlosigkeit und Intoleranz angesehen haben und noch ansehen, verurteilen sie dies mit den Worten:" **Wir werden als Alewiten geboren und möchten nicht als Sunniten sterben.".**

* Soziologischer Forscher

Der Tod wird im Alewitentum auf zwei Arten interpretiert. Die erste ist der biologische Tod. Die zweite Interpretation ist, der Tod während des“*Nasip (Anerkenntnis) Feierlichkeit*”. Dieser Tod wird von den Alewiten durch die Ausdrücke” *sterben vor dem Tod*” und *“sterben”* wiedergegeben. Der Tod während der Anerkennungsfeier, ist ein gewollter Tod und diese Stufe wird als die hochinteressanteste und schwierigste Stufe der alewitischen Ausbildung angesehen.

Im Alewitentum werden Redewendungen wie ”*eins mit Gott werden*”, “ *mit Gott zu Gott werden*“, “*wir kommen von Gott und werden zu Gott zurückkehren*” benutzt. Deshalb wird für den Verstorbenen anstatt” er ist gestorben”, Ausdrücke wie, “ er ist zu Gott gegangen”, “sein Dasein wurde verändert” benutzt. Diese Ausdrücken beinhalten sowohl die Erzählung, dass der Geist ins Jenseits übergeht, den Tod in Bezug auf das Verschwinden, das Nicht-zurückkehren, die Trennung wiedergegeben, wie als auch das andersbedeutende “Wiedersehen”, “ wieder Zusammenfinden”.

Die verübten Praktiken repräsentieren nicht nur den Abschied aus der Welt, sondern auch das Zurückkehren zu Gott. Deshalb werden die Praktiken als “ die Zeremonie zur Rückkehr zu Gott“ und nicht als Beerdigungsfeier beschrieben.

In dieser Arbeit werden die ersten Aktionen, die im Alewitentum, beim Sterben einer Person durchgeführt werden; dem Tod eine Bedeutung zuzuschreiben, Kranke zu besuchen, Verantwortungen gegenüber Menschen im Sterbebett nachzukommen und die Bestattungszeremonie und die Aktionen, die nach dem Tod einer Person [Leichentuch vorzubereiten, die Waschung der Leiche, die Leiche ins Leintuch zu wickeln, den Segen zu geben, das Gebet zur Beerdigung zu verrichten, die Leiche ans Grab zu tragen, die Leiche zu begraben, dem Geist die letzten Worte mitzugeben, Beileid auszusprechen, die Tradition das Grab mit Wasser zu begießen] der Weg vom Friedhof zurück und die Aktionen, die nach dem Tod des Verstorbenen verrichtet werden (das Essen nach 40 Tagen des Todes), erarbeitet.

Die Übertragung dieser Themen wird zusammen mit der mündlichen, alewitschen Tradition, mit dem Glauben, den Gebeten, den spirituellen Texten und ritualen wiedergegeben.

Schlüsselwörter: Alewitentum, Tod, Beerdigung, Trauer, Gülbank(Gebete), Rituale

NOTLAR VE AÇIKLAMALAR

(Endnotes)

1 Bu çalışmadaki hizmet ve uygulamalar konusunda kendilerinden bizzat faydalandığım Dedebaba Mustafa Eke'ye, Halifebaba Ali Doğan'a ve dua, gülbang ve cenaze hizmetleri ilgili yayınlanmamış çalışmasından yararlandığım (Merhum) Dede Mehmet Yaman'a teşekkür ederim. Bu makaleyi Hakka yürüyen babam (Merhum) Kazım Aktaş atfediyorum.

2 Alevi inancına göre, Hz. Ali öldüğü zaman; cenazesini kendisi yıkamış, cenazesini kendisi kefenlemiş, cenazeyi tabuta kendisi koymuş, tabutu da kendisi deveye yüklemiş ve deveyi de kendisi çekmiştir. Daha sonra da cenazeyi toprağa kendisi vermiştir.

3 Yılanlar evi

4 Cehennem ateşi

5 Ateş evi

6 Cehennem üstüne yapılmış kıldan ince, kılıçtan keskin bir köprüdür. Günahkâr kullar bu köprüden geçemeyecek ve cehennem ateşine düşüp yanacaktır.

7 Öteki dünyada günahları ve sevapları tarttığı varsayılan terazi.

8 Cennet ırmaklarının suyudur ve bu ırmak suyu, ölümsüzlük suyudur.

9 Tekel.

10 Cehennemde işkence ediciler.

11 Ölmek üzere olan kimseyi kendisi için zor olmazsa sağ yanına yatırarak, yüzü kıbleye gelecek biçimde çevirmek kentte yaşayan Aleviler arasında Sünniliğinde etkisi ile yaygınlaşmıştır. Böyle yapmak güç olursa, ayakları kıble'ye gelecek biçimde sırt üzeri yatırılır, ancak yine yüzünün kıbleye gelmesi için başı biraz yukarı kaldırma uygulaması da kentte yaşayan Aleviler arasında görülen bir başka uygulamadır.

12 Bazı yörelerde telkin, ölmek üzere olan hastanın, sağlığında hoşlandığı bir kimse tarafından yaptırılması uygulaması görülen bir başka davranış biçimidir.

13 "Yasin Kur'an'ın hükmü kesin: Sen Rabbin arza elçi gönderdiklerindensin; doğru yol üstündesin; Ataları önderden yoksun bir toplum için ilk uyarmadır sesin. Varsın yitikler senin sözünü dinlemesin, kader zincirlerini boynunda sürüklesin; sen Kur'ana uyanı, Allah'ını sayanı tam uyarmış demeksin. Ona müjdele, de ki:

- Mükâfat göreceksin;
  Murada ereceksin;
  Cennete gireceksin...

  İnsanoğlu ne yapmış ne yapacak biliriz; hesabını sormaya ölüyü diriltiriz; her şeyi yazdık, çizdik, kestirdik önceden biz. Anlatsana, o şehrin başına gelenleri: Gönderdik ya onlara biz iki Peygamberi, baktık ki inanan yok, bir üçüncü gönderdik, ıslah olsunlar diye imkan verdik, yol verdik; yine inkar ettiler, kötülüğe gittiler, güldüler, söylendiler "Ne demekmiş Peygamber?" "Biz Haktan gönderildik" dediler bizimkiler; onlar yine güldüler, sövdüler dizi dizi:

  - Uğursuzlar, defolun, yoksa taşlarız sizi, yüzünüzden yağıyor, başımıza belalar.

  - Bizlersiz başınıza daha çok gelecek var; uğur, öğüt bizdendir; uğursuzluk sizdendir!

  Böyle tartışırlarken şehrin ucundan biri geldi soluk soluğa, gür sesle şöyle dedi: "Bu ne hile ne oyun. Hemen bunlara uyun; bunlardır hak Peygamber, ne kandırırlar sizi, ne bir ücret isterler! O sesi duydum madem durabilir miyim ben Rabb'a kulluk etmeden: Odur bizi halk eden; bizler hep ondan gelip, er geç, hep ona giden. Hangi akılla başka birine tapayım ben? Allah ise eğer bana zarar vermek isteyen, hangi putun, fayda var hangi şefaatinden? Rabb'e bel bağladım ben, benim sözümü duyun; bunlara uyun hemen, hadi bunlara uyun!..." Yine homurdanmaya, kızmaya başladılar; canını verene dek onu da taşladılar. Aldık onu cennete hâlâ sızlanıyordu: "Ne olurdu kavmim de erseydi bu izzete..." O kavme ne bir ordu, ne sel, ne de zelzele; sadece bir kükreme! Ödleri patlayarak serildiler yerlere... Nice toplum, bu çeşit akıbeti hak etti, onları gazabımız helak etti, yok etti. Dünyadan nice kavmi sildik biz kaç kereler; hepsi huzurumuzda hesap vermek üzereler... Meydandayken: toprağa hayat getirdiğimiz, tane bitirdiğimiz meyve yetirdiğimiz, yerlere çeşit çeşit tohumlar attığımız, yerlerde gürül gürül sular akıttığımız, yine mi fark etmezler, doğru yola gitmezler, yine mi şükretmezler? Bizdeki eşsiz güce belgedir gündüz-gece; karanlıkta dinlenir, ışıkta çalışırlar; insanlar yaşamaya böylece alışırlar. Öyle gece olur ki, Ay büyür kaderince, sonra, bir de bakarsın, hurma dalından ince; ne güneş, yetişir de kararır ayın yüzü; ne gece bir an için geçebilir gündüzü; hepsi de gökyüzünde yüzer kendi izinde. Görseler bunlardan da üstün belgeler vardı: Bitkiler-hayvanlara

boğulup kalırlardı, tufanda hepsini bir gemiye yüklemesek; imdada kim gelirdi biz boğmayı dilesek? Her haliyle borçludur şu insanoğlu bize; yaşayıp geçinmesi bağlı takdirimize... Sonradan görmeleri biri dese insanca "Allah'ın verdiğinden kula verin bir parça" derler ki – "Rab dilese doyururdu kendisi" "Bir tek biz mi olalım her açın efendisi?" Bu, bir saçma bahane; bir açık sapıtmadır. "Sonunda hayır vardır" deseniz, cevap hazır: "Görmedik biz bu va'din geldiğin yerine!" Örnek oladursun onlar birbirlerine; gün geldi mi bir emir, bir davranış elverir; uykudan kalkmış gibi kalkıp kabirlerinden "Kim uyandırdı?" diye sorarlar birbirinden. O gün Rabbin kurduğu mahkemeye girilir; herkese yaptığının karşılığı verilir; iyiler, şevk içinde, gider, cennete konar; Tanrının sesi, canı serinleten bir pınar, çağıldar başlarının ucunda: "Selam size!" Aynı sese gür ve korkunç: "Suçlular! Gelsenize." "Şeytana uydunuzdu dünyada, birçok işte, size uygun düşen yer: Cehennem budur işte!" Ağızları mühürlü, kilitlenmiş dilleri ne inkâra mecal var, ne te'vile boş yere; bir bir tanıklık eder ayakları, elleri, derler "Bizi kullandı şu şu kötülüklere!" isteseydik onları çarpardık yaşarken de; çıkmazdı içlerinden konuşan da, gören de... Niye O'na uymazlar, aslını düşünmezler: Ne sihirbaz, ne şair; O sadece Peygamber. Ne söylenmişse çıkar, bir belirli zamanda, her şeyi açıklayan, öğüt veren Kur'an da, bin bir bağıştan biri yeter, hatırlasalar, insan için halk oldu, süt ve et veren davar; hâlâ nankör ve gafil, ona bile taparlar. Cansız veya ölümlü, putun da ne hükmü var? Üzülme ya Muhammed! Çabaları nafile... Bir eski mezar görse bir münkir gelir dile "Bu mu dirilecekmiş? Bir avuç kemik kaldı!" Hey bir damla pıhtıdan yaratılan zavallı! Seni öyle var eden, bunu diriltir elbet: Yeşil ağaçtan kızıl ateş yaratan kuvvet... Cümle yaratıkları, yeri-göğü var eden; kemikten yeni insan türetemezmiş neden? O, her şeyi yaratan, gören, bilen, bildiren; ol deyince olduran, öl deyince öldüren. Onunla var oldunuz, onunla gerçeksiniz, ondan kopup geldiniz, O'na döneceksiniz."

14 "Yoktur başka tapacak bir tek Allah var ancak içinde uyanıktır; her şeyine tanıktır; şaşırıp sorma: Nerede? Her yerde, hiç bir yerde! Ne dalar, ne uyuklar; her an, her yerde hazır; her işte takdiri var. O'nundur, O'nunladır yerde, gökte ne varsa; şefaat mümkün ancak O'ndan izin çıkarsa... Köyünde-yurdundaki önünde-ardındaki neyse insanoğlunun hepsi elinde O'nun. Gerçekleşir sadece O'nun "Olsun!" dediği; bir şey yok yerde-gökte Allah'ın bilmediği dinlenip uyulacak ne kalıyor geride Kürsü'sü, yerleri de kaplamış gökleri de! Kavrıyor, denetliyor,

kolluyor göğü-yeri... Bir olmaz sapıtanla inananın değeri; eli böğründe kalır sapıtan-oyalanan; kopmayacak bir kulpa yapışmıştır inanan. ALLAH ki doğruların dostudur, önderidir; onları karanlıktan aydınlığa iletir."

15 Alevi İnancına göre, imamet Hz. Ali'ye verilmiştir. Bu yetki ve görev ondan da onun çocuklarına, onun soyuna geçmiştir. Alevilerin tüm dinsel törenlerinin önderi ve yönetmeni adına "***seyyid-i saadet, evlad-ı resul***" denilen kişi yani "***Dede***" ya da "***Baba***"dır. Bu nedenle cenaze işlerinin yönlendirilip yönetilmesi de orada bulunuyorsa Dede/Baba tarafından yapılır. Ama orada Dede/Baba veya Dede/Baba tarafından yetkili kılınan rehber yoksa bu iş bilen bir kişi tarafından yürütülür.

16 Rahat döşek, ölenin vefat ettiği yerden alınarak, yere pike ya da battaniye serilerek oluşturulan yeni yere denir.

17 Mehmet Eröz, **Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 152

18 Gömülmeden önce ölünün sarıldığı beyaz bezdir.

19 Kolları ve yakası olmayan, yanları da dikişsiz olan (yensiz, yakasız) bir gömlektir. Uzunluğu, boyun kökünden ayaklara kadardır (Ahiret gömleği de denir). Kesilişi şöyledir: Cenazenin ayaklarından boynuna kadar uzunluğu ölçülür. Bu uzunluğu iki katı uzunluğunda patiskadan bir parça kesilir. Bu parça ikiye katlanır, tam ortasından cenazenin başı girecek kadar bir er açılır. Burası oyulmaz ve genişletilmez. Gömleğin bir katı cenazenin altına seriler, ortadaki açıklığa cenazenin başı denk getirilerek, gömlek cenazenin üzerine doğru kıvrılarak üstüne örtülür.

20 Cenazenin boyu uzunluğundadır (baştan ayağa kadar uzanan bir don ve eteklitir). Sağdan ve soldan cenazeyi saracak şekilde genişçe olur.

21 Cenazenin boyundan üç karış (yani 60 cm. kadar) daha uzun kesilir (boyu eteklikten daha uzun olup, baş ve ayaklarını kefenin çözülme ihtimaline karşı düğümlenmeye yarayan bir çeşit sargıdır). Cenaze bunun içerisine konularak baş, bel ve ayakuçlarından düğümlenir (bağlanır). Bunun için sargının baş ve ayakucundan bağlanacak şekilde uzun kesilmesi gerekir.

22 ***Bez yeterli olduğunda***: Erkeklerde kefen; gömlek, eteklik ve sargıdan ibaret olmak üzere üç kattır. Kadınlarda kefen; gömlek, eteklik, sargı, başörtüsü ve göğüs örtüsünden ibaret olmak üzere beş kattır. ***Bez az olduğunda***: Erkeklerde

kefen; eteklik ve sargıdan ibaret olmak üzere iki kattır. Bunda gömlek yoktur. Kadınlarda kefen; eteklik, sargı ve başörtüsünden ibaret olmak üzere üç kattır. Bunda gömlek ve göğüs örtüsü yoktur. ***Bez yeterince bulunamadığında***: Erkeklerde ve kadınlarda aynı olmak üzere yalnız bir kattır ki, cenazenin sarıldığı herhangi bir örtüye bu ad verilir. Ancak zorunlu kalmadıkça böyle bir uygulamaya gidilmez.

23 Kadın cenazelerin başlarını örtmeye mahsus bir bez parçasıdır.

24 Eteklik ve sargının üzerinden kadın cenazelerin göğüsleri üzerine konulan bir örtüdür. Eni yarım metre, uzunluğu da cenazeyi kapsayacak kadardır. Sargının baş ve ayakuçları düğümlenmeden önce baş örtüsü başına sarılır, göğüs örtüsü de göğsün üstüne atılır.

25 Cenaze yıkanırken temizliğini yaptırmaya yarar (günümüzde lastik eldiven kullanılır). Eldiven yoksa kefen bezinden kesilen 3 parça temizlik bezinin bir tanesiyle avret yerleri yıkanır. Diğeriyle abdest aldırılır. Üçüncü bezle de yıkanır.

26 Kefenlendikten sonra cenazenin baş ve ayakuçları ile belinden bağlamaya mahsustur. Enleri 10 cm. ve uzunlukları 150 cm. kadar olur. Bu bağlar, ölü kefene sarıldıktan sonra baş tarafından, ayakucundan ve belinden bağlamak içindir. Ayrıca tabuta koymaya, kabre indirmeye yarar. Bu bağlar kabirde çözülür.

27 Ölünün yıkanacağı yer örtülü olmalıdır. Yıkayıcı ve yardımcılarından başkası onu görmemelidir (yakınları görebilir). Erkek ölüyü erkek, kadın ölüyü kadın yıkar. Cenaze namazının kılınabilmesi için ölünün âzaları tam olması veya bedeninin çoğu veya hiç olmazsa başı ile bedeninin yarısı bulunması şarttır. Bedeninin bu kadarı olsun bulunmayan ölü yıkanmaz, kefenlenmez, namazı kılınmaz, bir beze sarılarak gömülür. Dede/Baba veya bu konuda bilgi olan ve cenaze hizmetlerini yürüten kişi, ölenin yakınlarını çağırıp, son suyunu döktürür. Bununla, helallık verilmiş olur. Cenaze yıkanıp, kefenlenip, tabuta konulunca razılık (helallık) alınır. Şehitlere ve doğum sırasında Hakk'a yürüyen genç annelere yeşil kefen sarılması gelenektir. Hakk'a yürüyen can için, ölümünün "***kırkıncı günü***" yemek (kırk yemeği, hayır yemeği) verilir ve "***dar'dan indirme***" (halkın rızalığını alma) töreni yapılır. Bir can Hakk'a yürüdüğü zaman, ona karşı son hizmet yapılır, cenaze törenine katılınır, cenaze namazında (duasında, helallığında) bulunulur. Helallık; hem evinin önünde hem de cenaze namazında alınır. Ölü'yü, bu konuda bilgili herhangi bir can yıkayıp, namazını kıldırabilir.

Dede olması şart değildir. Küçük çocukların yıkama işleminde abdest aldırılmaz. Şişip dağılmak üzere bulunan bir ölünün üzerine yalnız su dökülür; abdest aldırmaya, anlatıldığı gibi üç kere yıkamaya gerek yoktur. Çünkü, çevrildiği ve sürtüldüğü takdirde dağılabilir. Bir çok cenazenin hepsine bir namaz kılmak olursa da, ayrı ayrı kılınır. Henüz dokuz yaşına varmamış bir kız çocuğunu erkek; henüz erginlik çağına (12 yaşına) erişmemiş bir erkek çocuğunu da kadın yıkayabilir. Suda boğulmuş olan kişi, gusül niyetiyle suyun içerisinde üç defa hareket ettirilir. Böylece yıkanmış kabul edilir. Müslüman olmayan erkek veya kadın isterse/istenirse kurallara uygun olarak yıkanılarak gömülür. Dokuz ayı doldurmadan önce doğan çocuk, bir ses çıkarmak veya kendisinde bir hareketin görülmesi gibi canlılığını gösteren belirtiden sonra ölürse, isim verilerek yıkanır, kefenlenir ve namazı kılınır. Ölü olarak doğup da bedensel yapısı tam olursa yine yıkanır, beze sarılır, fakat namazı kılınmadan gömülür. Eğer bedensel yapısı tam olmayıp ancak bazı organları belli olursa, üzerine su dökülür ve bir bez parçasına sarılarak gömülür. Ölmüş olan bir can'ın başsız olarak vücudunun yarısı bulunsa veya gövdesinin ekserisi kaybolsa, yıkanmaz, kefenlenmez, üzerine namaz kılınmaz, bir bez torbaya sarılarak defnedilir. Ancak bedeninin çoğu veya başı ile beraber yarısı bulunursa, yıkamak farz olur, kefenlenir ve namazı kılınır.

28 Tahtacılarda Cenaze namazını eskiden mutlaka Alevi olan birisi kıldırırdı. Ama namaz kıldırmayı bilen bir kişi yoksa cenaze namazı Sünnilerce de kıldırılabilir.

29 Not: Eğer cenaze namazı kılınan ölü, çocuk ise, üçüncü Tekbir'de şu dua sözleri de eklenerek söylenir: "***Ulu Tanrım! Bu çocuğu bizim için gönderilmiş bir ödül ve ahiret azığı kıl! Tanrım! Bu çocuğu bize hem şefaatçi kıl, hem de şefaatini kabul buyur***!"

30 Çepnilerde namaz âdet olmadığı için cenaze namazı da yoktur ve cenazeyi, namaz kılmadan kaldırmaktadırlar.

31 Ölü gömüldükten sonra mezarının başında Mürşid tarafından ölüye yapılan bir hatırlatmadır.

32 **Dar'dan İndirme Erkânı:** "Hayır Yemeği", "Lokma Erkânı" ve "Kırk Yemeği"nde Hakk'a yürüyen (ölen) can, tıpkı yaşadığı zamanki gibi "***dar***" edilmiş, görgü-sorgudan geçirilmiş, cem erenlerinden rızalık (helallık) alınmış olur. Hayır, Yemeği'nde şunların hazırlanması gerekir: Kurban lokması, helva, gülsuyu, çerağ, post vb. Usulünce erkân açılır, Dede bir dua eder, topluma dünya ve ahiret

hayatı ile ilgili aydınlatıcı bir konuşma yapar, teselli edici sözler söyler. Çerağ uyarılır, post serilir, süpürge çalınır. Meydan (erkân) böylece açıldıktan sonra, Hakk'a yürüyen can'ın en yakınlarından üç can (biri ya da ikisi bacı olabilir) "dar"a çıkarlar ve içlerinden birisi merhum adına Dede'ye ve canlara karşı şu tercümanı okur; "***Destur Pirim! Yüzüm yerde, özüm dâr'da, Hak-Muhammed-Ali Divan'ında, erenlerin dar-ı Mansur'unda, canım kurban, tenim tercüman, bu fakirden ağrınmış, incinmiş can kardeş var ise, dile gelsin, bile gelsin, hakkını istesin. Hakkıma, yoluma bağlıyım. Allah, eyvallah..***." Dede, canların bu konudaki bilgisine başvurur; merhumun alacağı, borcu varsa, mirasçıları bunları kabul eder, öderler. Böyle bir şey yoksa canlara hazır bulunanlar: "***Öz gönül birliği ile cümlemiz hakkımızı helal eyledik. Allah, erenler de bağışlasın. Yürüyen ruhu şad ve sevinçli olsun, Hak-Muhammed-Ali yardımcısı olsun...***" diyerek, hep birden yere niyaz eder, yeri öperler, doğrulurlar. Dede gülbank çeker (merhumun adını anar, onun için tığlanan kurbanın, verilen yemeğin, okunan duaların kabulü, ruhunun şad, yerinin cennet olması, günahları varsa bağışlanması için de cümleler söyler...). Böylece, Hakk'a yürüyen can adına, dâr hizmetini göden canların görevi biter; usulü ile meydandan çıkılır (Dar'dan inilir). Bunun ardından Cem töreni (ibadet bölümü) başlar. Önce dede ya da zakir, bildiği ya da bu kitapta yazılı mersiye ve deyişlerden iki üç tane çalıp söyler (kendi bildiği makamlarla). Bu kitapta yeterince deyiş, düvaz, mersiye, tevhid verilmiştir. Dâr'dan indirme Cemi'ne bir deyişle başlanır.